

Džemal Gamacharia
Mariam Lordkipanidze
Lia Achaladze

ABCHÁZIE V DĚJINÁCH
GRUZÍNSKÉHO STÁTU

აბხაზთა
ქვეყნის
ისტორია
და
სახელმწიფო
მშენებლობა

საქართველოს
ისტორია
და
სახელმწიფო
მშენებლობა

Abcházie v dějinách gruzínského státu

Praha 2014

© Džemal Gamacharia, 2014
© Mariam Lordkipanidze, 2014
© Lia Achaladze, 2014

Translation © Tomáš Daněk, 2014

Nakladatelství M E Z E R A, Praha 2014
ISBN 978-80-87148-36-5

Abcházie v dějinách gruzínského státu

Džemal Gamacharia
Mariam Lordkipanidze
Lia Achaladze

Obsah

Předmluva.....	7
<i>Mgr. Sergo Matkava</i>	
Politické dějiny Abcházie/Gruzie (<i>Krátká odborná zpráva</i>).....	9
<i>Ph. Džemal Gamacharia</i>	
Abcházové a Abcházie.....	37
<i>akademička Mariam Lordkipanidze</i>	
Krátký přehled kulturních památek v Abcházii (Gruzie).....	51
<i>Ph. Lia Achaladze</i>	
Interview s teologem, profesorem a protodiakonom Andrejem Kurajevem.....	67
Použitá literatura.....	70

Věnováno nevinným obětem rusko-gruzínské války v letech 1992-1993, tisícům zavražděným nebo nezvěstným civilistům Abcházie, kteří se provinili pouze tím, že se hlásili ke gruzínské národnosti.

Předmluva

Abcházie, strategický pruh země mezi Černým mořem a hřebeny Velkého Kavkazu, je v současné době z mnoha hledisek bílým místem na mapě, je oblastí, o které čtenář v České republice téměř nic neví nebo má velmi zkrácené představy. A co více, výklad dějin tohoto regionu je zcela poplatný úhlu pohledu ruských politických špiček, což se mně osobně dotýká a nemohu se s tím smířit.

Jakožto rodákovi ze Suchumi, hlavního města gruzínské autonomní oblasti Abcházie, se mi na počátku devadesátých let, krátce po rozpadu Sovětského svazu a vyhlášení samostatnosti Gruzie, náhle obrátil v důsledku imperiálních ambicí ruských elit bezstarostný život naruby. Rusko v letech 1992-1993 cynicky využilo Abcháze k prosazení svých zájmů v Abcházii, respektive v Gruzii. Abcházie byla tehdy za nezměrného utrpení místního, převážně gruzínského obyvatelstva násilím odtržena od Gruzie. Režisérem takzvané abcházsko-gruzínského války byla v letech 1992-1993 Moskva. Ve skutečnosti však nešlo i nic jiného než o rusko-gruzínský konflikt v zastoupení. Vyhnání statisíců etnických Gruzínů z Abcházie šlo v ruce v ruce s ruskou dezinformační kampaní, která dosud v České republice nachází živnou půdu. Nešlo tedy o boj za nezávislost Abcházie na Gruzii, jak se lze často dozvědět z některých médií, ale o etnickou čistku obřích rozměrů, kdy byla vyhnána většinová gruzínská populace, a především o oslabení Gruzie a udržení si vlivu na jižním Kavkaze. V důsledku toho jsem přišel o domov, své blízké a musel jsem opustit zemi svých předků. Okolnosti mě nakonec donutili k emigraci a nyní žiji v České republice.

Byl už nejvyšší čas, aby se i český čtenář dozvěděl o Abcházii v historických souvislostech celou pravdu. Rusko dodnes odmítá veškerá nařčení, že bylo v letech 1992-1993 jednou stranou konfliktu. Popírá i to, že Gruzíni jsou v Abcházii autochtonním elementem, a dokonce aktivně podporuje „odborníky“ v překrucování nejstarších dějin regionu v neprospěch Gruzie. Mějme na paměti, že ruské elity v čele s prezidentem Vladimírem Putinem mají cíl znásilnit dějiny Abcházie k obrazu svému a stvořit tak mýtus a novou realitu ospravedlňující jejich imperiální ambice. Podobný postup uplatňuje putinovský režim i v dalších zemích bývalého Sovětského svazu. Abcházové a Gruzíni přitom vedle sebe žili po staletí v míru, jejich historie je ještě provázanější, než je tomu v případě Čechů a Moraváků. To se změnilo až v 19. století vstupem Ruska na jižní Kavkaz. Od té doby tam Rusko úspěšně provádí politiku „divide et impera“ (rozděl a panuj).

Kniha je dílem několika předních gruzínských historiků, kteří se snaží přinést objektivní pohled na dějiny Abcházie od nejstarších dob po současnost. V České republice se jedná o dílo zcela unikátní.

Sergo Matkava

Politické dějiny Abcházie/Gruzie

(Krátká odborná zpráva)

Džemal Gamacharia

Abcházie je součástí Gruzie jako její autonomní republika. Leží na severozápadě Gruzie mezi řekami Inguri a Psou. Její rozloha činí 8,7 tis. km², hlavním městem je Suchumi.

XXX

Historie gruzínské státnosti započala nejméně před 3500 lety. Legendární království Kolchida, které existovalo od poloviny 2. tisíciletí před n. l., zahrnovalo podstatnou část území současné Gruzie, včetně Abcházie. Od těch dob je území současné Abcházie nepřetržitě obýváno Gruzíny. S výjimkou římsko-byzantské nadvlády (1. stol. př.n.l. - 8. stol. n.l.), vpádu Peršanů (6. stol.) a Arabů (7. stol.), kdy spadala pod jiné gruzínské státní útvary (Egrisi, Lazika atd.), byla Abcházie vždy součástí jednotného gruzínského státu.

Sbírka starých gruzínských letopisů „Kartlis cchovreba“ (Život Gruzínů) začíná pojednáním o příbuznosti a o eponymech kavkazských národů. Podle těchto letopisů patřila oblast od Lišských (Suramských) hor (tyto hory dělí Gruzii na východní a západní část) k Černému moři a řece Malá Chazaria (řeka Kubáň) Egrovi (Egros), který je eponymem západních Gruzínů, Egrů. Abcházové, které staří letopisci dobře znali, nejsou v „Kartlis cchovreba“ uváděni jako cizí národ, nýbrž jako západní Gruzíni. Stejného názoru jsou bez výjimky všichni antičtí i středověcí římsko-byzantští autoři písaří o původu národů světa. Přestože z pramenů 1. a 2. století n.l. věděli o existenci Abazgů a Apsilů (tito jsou některými současnými autory chybně ztotožňováni s předky současných Abcházů), ve výčtu národů světa místo nich uváděli Kolchy, Lazy, popřípadě Egry, tedy obecně západní Gruzíny. Egrové obývali celé území současné Abcházie až do pozdního středověku. V západní Gruzii, včetně současné Abcházie, narazili archeologové pouze na stopy gruzínské (kolchidské) kultury. O původnosti osídlení gruzínským obyvatelstvem hovoří antropologická, lingvistická a etnologická fakta.

Tito Gruzíni založili Abcházské království s hlavním městem v Kutaisi (konec 8. stol. - 10. stol.). Veškeré politické i kulturní dědictví tohoto království

je gruzínské provenience. Žádné stopy činnosti jiného než gruzínského etnika nebyly objeveny, a to dokonce ani v té části Abcházského království, která se nazývala Abcházské „eristavtvi“ (saeristao, tj. vévodství) a které se rozprostíralo na severozápad od Anakopie (Nového Athosu). Ve vévodském městě Picunda sídlil katolikos západní Gruzie (abcházský katolikos). Z historie jsou jména církevních hodnostářů z Picundy dobře známa; šlo bez výjimky o Gruzíny. Dochovala se dokonce i jména několika set poddaných Abcházského katolikosátu ze 16.-17. století. Není mezi nimi ani jedno příjmení, ani křestní jméno, které by odkazovalo na abcházský (Apsua) původ. Všechna jména jsou gruzínská.

Abcházské království tvořilo jádro, okolo kterého byl znovu sjednocen gruzínský stát, v jehož čele stáli představitelé abcházské (západogruzínské) královské dynastie. Jedinečný starobylý písemný pramen „Život abcházských králů“ byl napsán gruzínsky a dokazuje příslušnost těchto králů ke gruzínskému etniku. Stejný fakt dokazuje i množství starobylého gruzínského epigrafického materiálu. Jde o nápisy, jejichž autory byli králové Abcházie či vznikly na jejich počest (písemné prameny ani apsujsko-abcházské nápisy neexistují). Severozápadní hranice sjednoceného gruzínského státu podle písemných pramenů do poloviny 14. století sahala k Nikopsii (do 5. století se nazývala gruzínsky Stará Lazika) na řece Negopsucho (nachází se v dnešním Rusku, severně od města Tuapse). V tomto státě, zvláště potom na území dnešní Abcházie, jak bude řečeno dále, se rozvíjí a vzkvétá pouze kultura gruzínská. V tomto období nejsou stopy po politické nebo kulturní činnosti negruzínského obyvatelstva, a to včetně národa Apsua (takto nazývají sami sebe dnešní Abcházové). Je možno pouze předpokládat, že se ve 13. století Apsuové (pod jménem Abzoa se objevují v díle Plinia Staršího, 1.století n.l., který je zachytil severně od Astrachaně) vydali pod tlakem Mongolů jihozápadním směrem, aby nakonec přešli severozápadní gruzínskou hranici; stále však nedorazili na území dnešní Abcházie.

Během období stoletého panství Mongolů v Gruzii (od poloviny 13. stol. do poloviny 14. stol.) začíná rozklad dosud jednotného státu. Nejprve vzniká Imeretské království (nástupnický stát království Abcházského), od něho se postupně začínají oddělovat knížectví Megrelské a Gurijské. Megrélie zahrnuje Abcházské vévodství, tj. území sahající od Anakopie (Nový Athos) po řeku Bzyb (přibližně dnešní Gudautský okres). Gruzínský král Giorgi V. Brckinvale (Jiří V. Zářivý, vládl 1313-1346) osvobodil zemi od mongolské nadvlády a opětovně sjednotil Gruzii až po Nikopsii (od 19. století součást Ruska). Abcházské vévodství bylo jako součást Megrelského knížectví i tentokrát součástí jednotné Gruzie. Nástupci Giorgiho V., zejména Alexandr I. Veliký (1412-1443), jednotu

země ještě prohloubili, přičemž se Abcházské vévodství stalo její součástí. Anakopia, Cchumi (Suchumi) a území ležící na jihovýchod od nich a dál až k řece Inguri byla nedílnou součástí Megrelského knížectví, o čemž vydávají svědectví mnohé gruzínské i jiné prameny, prameny písemné i kartografické. Z množství pramenů je možno zmínit materiály o činnosti faktorie Janovanů ve Cchumi/Suchumi (1354-1475). Jednoznačně dokazují, že Janované byli ve styku pouze s vládci Megrélie („dolní Gruzie“) a s místním gruzínským obyvatelstvem. Dioskurii (Suchumi) považoval za gruzínské město i německý geograf Georg Henisch (1549-1618). Ve své knize *Epitome geographiæ veteris et nouæ* vydané roku 1577 napsal: „V Kolchidě žil národ Zalů (Zanů – pozn. aut.). Představitelé tohoto národa se nyní zvou Megrelové (Gruzíni – pozn. aut.). Jejich městy jsou Phasis (Poti - pozn. aut.) a Dioskurias.“

Pod vnějším tlakem se na konci 15. století Gruzie prakticky rozpadla na jednotlivá království a knížectví. Vévodství Abcházské, součást Megrélie, se podobně jako ostatní vévodství snažilo dosáhnout samostatnosti. V polovině 16. století upevnili vládci Abcházie s pomocí Turecka a jeho spojenců mezi kavkazskými horaly své postavení. Kavkazští horalové (vyznačící původního kavkazského náboženství, částečně též muslimové) obsadili celé vévodství od Anakopie po řeku Bzyb. Katolikos západní Gruzie byl za těchto podmínek nucen přesunout své sídlo z Picundy do Gelati (poblíž Kutaisi). Picunda však i dál zůstávala oficiálním sídlem katolikosátu. V mnoha chrámech a kláštřích ustal náboženský život. Pevnou vládu nad Abchází zavedl až Levan II. Dadiani (1611-1657), kníže vládnuoucí v Megrélii, který ve snaze obnovit a dále šířit křesťanství jmenoval nového biskupa a nechal pokřtít nově přichodící obyvatelstvo Abcházského vévodství (odhadem necelých 40 tis. osob).

Gruzínská knížectví a království, od roku 1555 rozdělená mezi Turecko (západní Gruzie) a Írán (východní Gruzie), se v 16. - 17. století snažila získat pomoc a ochranu pravoslavného Ruska. Car Michail Fjodorovič přijal 12. prosince 1638 vyslance megrelského knížete, od listopadu 1639 do května 1640 naopak pobývali ruští vyslanci v Megrélii. Na základě zpráv ruských vyslanců (byly vydány už v 19. století a znovu v roce 2005) máme jasnou představu o etnopolitické situaci na území současné Abcházie. Tyto zprávy dokazují, že v polovině 17. století se etnická hranice Megrélie nacházela přinejmenším v dnešním Gulripšském okrese (ruští vyslanci putující po Megrélii pobývali i v katedrálním chrámu v Drandě, který stojí nedaleko od Suchumi) a že politická moc dynastie Dadiani zahrnovala i celé území současné Abcházie (podle materiálů poselstva katolikos knížectví a celé západní Gruzie, který byl jmenován megrelským knížetem, pobýval

v Picundě nedaleko Gagry a ruské hranice). V materiálech poselstev není ani zmínka o národu Apsua (Abcházech), přestože ruští vyslanci procestovali celou tehdejší Megrélii, včetně současného Galského, Očamčirského a Gulripšského okresu, které leží v nynější Abcházii. O Megrélii, zahrnující i Abcházii, píše car Michail Fjodorovič Levanu II. Dadianimu ve svém listě ze 30. května 1639 jako o iberské (gruzínské) zemi. V odpovědi Levana II. se píše, že přebývá „v zemi iberské, kraji megrelském.“ Takto se Rusko poprvé oficiálně seznámilo s územím nynější Abcházie jako se součástí gruzínského (iberského) území.

Do začátku 70. let 17. století stála poblíž Cchumi (Suchumi) tzv. „Kelasurská zeď“, fortifikační stavba vybudovaná megrelskými vládci. Tato hradba je vyznačena na mapách, jejichž autory jsou katoličtí misionáři Arcangelo Lambertini a Cristoforo de Castelli, kteří v Megrélii pobývali v 1. pol. 17. století. V mapách u ní stojí: „hradba 60 tisíc kroků dlouhá, vybudovaná jako ochrana proti nájezdům Abázů“. Abázové, tj. nár. Apsua, kteří se usazovali v Abcházii v 16.-17. století (Gruzíni je jako obyvatele Abcházie nazývali Abházové), vedeni místními vládci z rodu Šarvašidze, podnikali nájezdy na Megrélii s cílem rozšířit hranice Abcházského vévodství a vymanit ho ze závislosti na Megrelském knížectví. Abcházští vládci však současně uznávali svou závislost na panovníkovi Gruzie. Kupříkladu roku 1661, kdy si král východní Gruzie Vachtang V. podrobil dočasně i západní Gruzii, vyjádřil vládce Abcházie králi plnou poslušnost a posléze, na základě Vachtangova příkazu, i vládnoucímu knížeti Megrélie.

Během následujících let se situace změnila, nepodařilo se sjednotit stát rozdělený mezi Turecko a Írán, vyhrotily se různé spory, často podněcované zvenčí. Příjezd ruských posílů přišel Megrélii draho, stejně jako pomoc ruským kozákům bojujícím proti Turkům. Turecko ve snaze zatlačit Megrélii dál od ruských hranic podněcovalo své severokavkazské spojence k nájezdům. Tyto nájezdy využili ve svůj prospěch v boji proti megrelským knížatům i vládci Abcházie. Abcházský vládce Savarech (Sorek) Šarvašidze si na počátku 80. let 17. století přisvojil titul vládce Megrélie poté, co za vydatné pomoci svých severokavkazských spojenců opanoval území až k řece Inguri. Abcházům se nepodařilo dobýt celou Megrélii, dobytá část byla nicméně připojena k Abcházii. Na dobytém území došlo k likvidaci dvora i pravoslavného duchovenstva. S místním gruzínským obyvatelstvem bylo krutě zacházeno. Větší část obyvatel uprchla, část byla násilně podrobena, mnozí prodáni do otroctví. Na dobyté území byli přesídleni severokavkazští horalé-Abázové, Kabardinci aj. gruzínské chrámy a kláštery přestaly fungovat, některé byly zbořeny. Mezi nimi je možno jmenovat centra celogruzínského významu: sídlo biskupa ve městě Dranda a v Mokvi, síd-

lo katolíkose západní Gruzie v Picundě, chrámy ozdobené gruzínskými nápisy v Lychny, Anuchvě, Anakopii, Cebeldě, Kiači, Člou (Čala), Tiliti atd. Církevní statky katolikosátu v Picundě byly vyloupeny a následně zničeny. Pouze v oblasti mezi řekami Inguri a Galidzga, která na začátku 18. století přešla opět pod vládu panovníků Megrélie, se podařilo zachovat chrámy v Bedii a Ilori.

Pozdní osídlení dnešní Abcházie severokavkazskými horaly a zatlačení gruzínského obyvatelstva k jihu bylo v rozporu s tvrzením separatistické historiografie, jak je zachyceno v dílech mnohých gruzínských (Vachušti Bagrationi, D. Bakradze, A. Chachanašvili aj.), ruských (V. N. Tatiščev, A. N. Ďjačkov-Tarasov aj.) a evropských (Frédéric Dubois de Montpéreux, Edmund Spenser, Peter Simon Pallas, Julius Heinrich Klaproth aj.) autorů od 18. století dál. Slavný ruský historik V. N. Tatiščev (1686-1750) napsal, že Abcházie (Avcheti) je podle jeho názoru „severní část Megrélie, kterou Turci a Kabardinci nazývají Avchazos a naši předci Obezi. Její velkou část nyní obývají Kubáňci.“ Podle samotného Tatiščeva jsou Obezové (dřívější obyvatelé severní Megrélie-Abcházie) Gruzíni. „Averové (Gruzíni, pozn. aut.) jsou Obezové,“ píše se v ruském letopisu. Kubáňci bylo označení pro čerkesko-adygejské národy obývající severní Megrélii, které původně skutečně obývaly Kubáň. Už v první čtvrtině 16. století Siegmund von Herberstein ve svých znamenitých „Zápiscích z Moskovie“ (orig. „Rerum moscoviticarum commentarii“) napsal, že na jihovýchod od Azovského moře „k řece Kubáň, která se vlévá do Azovského moře, žije národ Afgazů“. Týž autor se domníval, že „za řekou Kubání se nalézá Megrélie“. Na mapě Jacopa Gastaldi (z r. 1561) je skutečně vyznačen Abcvas regi s městem Acua (tak nazývají město Cchumi, Suchumi Apsuové, Abcházové). Je nanejvýš zřejmé, že tito Kubáňci, jak správně píše Tatiščev, osídlili severní Megrélii a přivezli si s sebou dokonce i název svého hlavního sídliště Acua. Další významný ruský historik, A. N. Ďjačkov-Tarasov, v roce 1905 napsal: „Abcházové nežili vždy tam, kde žijí dnes, ale jejich vyprávění, mnohá historická fakta a obyčeje ukazují, že přišli ze severu a vytlačovali kartvelské národy, dokud se nezastavili u Inguri.“ O tom, že Apsuové přišli ze severu, psal A. N. Ďjačkov v roce 1903 (dále potom 1909-1910) a podle něj „k tomu nedošlo tak dávno, možná až v 16. nebo 17. století.“ A nemýlil se.

Mnohem dříve došel k podobným závěrům akademik Frédéric Dubois de Montpéreux pobývajcí v Abcházii v roce 1833. Psal, že se megrelský rod Dadiani „rozprostíral podél břehu moře téměř až do Zichie a že ji (Megrélii, pozn. aut.) trýznili neustálé nájezdy nepřátel: krvavé ruce Čerkesů z jedné strany a z druhé strany Turků, nepřátel toulajících se po oněch krásných březích.

Knížata Dadiani, která byla donucena před dvěma stoletími přesunout hranice do Anakopie, je přesunula k řece Galizga a Abcházie, ta nešťastná země, se stala divočinou podobnou lesům Ameriky: vše, všechny chrámy jsou v troskách, všechny stopy civilizace jsou zahlazeny.“ Tvrzení Duboise de Montpéreux potvrzuje to, že Apsuové, v rozporu s tvrzením separatistů, nejsou tvůrci, nýbrž ničiteli staleté gruzínské křesťanské civilizace. To, že současní Abcházové nejsou tvůrci této civilizace, dokazuje naprostá absence křesťanské terminologie, včetně tak základních termínů, jako je křesťanský chrám, křesťan, křest, Vánoce, Velikonoce, kříž, kněz atd. Veškerá církevní terminologie je převzata z gruzínštiny nebo jejího megrelského dialektu.

Angličan Edmund Spenser, který hovořil o Abcházích (Apsua) jako o nesmiřitelných nepřátelích Ruska, poznamenal r. 1851, že jsou „částečné potomky krymských (kabardských, pozn. aut.) a kubáňských chánů a sultánů, kteří se se svými národy usadili v těchto místech.“ Fakt, že se severokavkazští horalé usídlili na původně čistě gruzínském území mezi řekami Inguri a Psou, a to relativně pozdě, byl z politických důvodů během posledních několika desetiletí (od konce 50. let 20. stol.) zapomenut, avšak je natolik očividný, že zde není prostor pro jakoukoli pochybnost.

Od druhé poloviny 16. století probíhal v oblasti nynějšího Gudautského okresu a od konce 17. století na celém území nynější Abcházie dlouhý a bolestivý proces utváření abcházské (apsujské) národnosti míšením místních gruzínských křesťanů a příchozích Apsuů, kteří vyznávali své původní náboženství a zčásti i islám. Tento proces se z větší části završil v 19. století. Míšení různých etnik a náboženství zanechalo svou stopu na religiozitě národa (směs křesťanství, islámu a původního náboženství), jeho mravech a obyčejích (mají mnoho společného s gruzínskými). Nehledě na zásadní změny ve složení obyvatelstva zůstávala vládcí Abcházie gruzínská knížata rodu Šarvašidze. Tato knížata se nikdy nevynezovala vůči gruzínskému světu a neodmítala gruzínský jazyk, který byl v Abcházii jediným administrativním a církevním jazykem. Králové Imeretie (západní Gruzie) vždy považovali Abcházii za svou provincii, přestože byla jejich moc nad knížaty Šarvašidze pouze nominální. Podle mapy Imeretského království (vytv. r. 1738 v Kutaisi) krále Alexandra V., která byla poslána do Petrohradu (a předána carevně Anně Ivanovně), bylo celé území nynější Abcházie součástí Imeretie (originál mapy je uložen v Moskvě v Centrálním vojenském historickém archivu). Imeretský král Solomon I. (1752-1784) nosil titul krále abcházsko-imeretského. V listu z 26. dubna 1776 označuje sebe sama za „vládce Abcházů, Imerů, Gurijců a veškeré dolní Iberie“. Je dobře známo, že

dolní Iberie, tj. dolní Gruzie, zahrnovala západní Gruzii, včetně města Cchumi (Suchumi) a celou současnou Abcházii.

Vládci Megrelského (Odišského) knížectví, kteří ztratili nad Abcházíí reálnou moc, se ale nevzdali svých odvěkých území. Nadále se titulovali „vládci Odiši-Lečchumi-Svanů a Abcházů“. Tak se například tituloval Kacia II. Dadiani (1758-1788), Řehoř Dadiani (1788-1804) a jiní. Na počátku 18. století bylo Megrélii vráceno území mezi řekami Inguri a Galidzga, které dostalo na důkaz úcty k jednomu z místních vládců, Murzakanu Šarvašidzemu, gruzínský název Samurzakano.

Na přelomu 18. a 19. století se postavení gruzínských politikých celků prudce změnilo. Důvodem byla dohoda „o ochraně“ mezi Kartli-kachetským královstvím (východní Gruzie) a Ruskem z roku 1783, která sice poněkud omezila suverenitu Gruzie, ale nezbavila ji nezávislosti docela a Gruzie tak zůstala subjektem mezinárodního práva. Nutno poznamenat, že jeden z bodů dohody (článek 4.) předpokládal povinnost Ruska napomáhat osvobození a navrácení historických zemí Gruzie pod vládu králů východní Gruzie. Tím na sebe bralo Rusko povinnost (výměnou za omezení gruzínské suverenity ve prospěch Ruska) napomáhat obnovení Gruzínského království v historických hranicích. Dohoda měla tímto přímý vztah i k Abcházii, kterou nadále Rusko považovalo za součást Megrelského knížectví a tím i za provincii Gruzie. Podle „Historické mapy Ruské říše“ (1793) sahá severozápadní hranice Gruzie (podle mapy je považována za nově získané území) k Azovskému moři. Na mapě jsou vyznačeny i západogruzínské provincie Imeretie a Megrélie. Pod Megrélii spadá i území současné Abcházie, která není na mapě vyznačena zvlášť. Čtvrtý článek dohody předpokládá ustavení Gruzínského království tak, jak znázorňuje tato mapa.

Rusko ovšem naděje, které do něj Gruzie vkládala, silně zklamalo. Nejenže nesplnilo závazky týkající se obrany, ochrany a obnovení jednotného státu, ale navíc v září roku 1801, poté, co bylo království zrušeno, převzalo nad východní Gruzii přímou vládu. Rusko dočasně upustilo od guberniálního uspořádání vlády a v roce 1802 vytvořilo „Управление Грузией“ (orgán státní správy), v jejímž čele stáli vrchní velitelé ruské armády. Tato forma vlády a „zachování“ Gruzie poskytla anexi historicky gruzínských území podléhajících Turecku zdání „zákonnosti“ a umožnila „obnovit“ historickou Gruzii, avšak nikoli jako nezávislý stát v souladu s dohodou z roku 1783, nýbrž jako provincii (gubernii) Ruska. Poté, co Rusko dohodu pošlapalo a anektovalo východní Gruzii, začalo postupně připojovat i Gruzii západní. V prosinci roku 1803 požádal Grigori Dadiani jako „zákonný vládce odišský, lečchumský, svanský, abcházský

a vládce všech zemí náležících mým předkům“ o přijetí do ruského poddanství „s veškerým jeho vlastnictvím výše jmenovaným jakož i vlastnictvím z různých důvodů ztraceným“. Vládce Megrélie měl očividně na mysli jak Abcházii, tak Džiketii a ostatní historické země sahající až k Azovskému moři (viz zmiňovaná mapa z r. 1793). Není pochyb, že byla žádost o poddanství Megrélie spolu se „ztraceným“ územím napsána pod diktátem Petrohradu s přihlédnutím ke 4. separátnímu článku dohody z roku 1783. Ve shodě s tímto článkem a s žádostí Grigori Dadianiho nabylo Rusko „zákonného“ práva bojovat za připojení celého severovýchodního Černomoří.

Na přelomu 18. a 19. století byla Abcházie díky podpoře Turecka a úsilí panovníka Keleš-beka značně silným politickým útvarem. Keleš-bek vyjádřil roku 1803 tajné přání stát se poddaným územím Ruska a prostřednictvím megrelského panovníka se pokoušel navázat kontakt s vrchním představitelem ruské moci v Gruzii generálem P. Cicianovem. Cicianov radil v dopise z 27. října 1803 státnímu kancléři hraběti A. R. Voroncovi: „Považuji za vhodné dotknout se historie Keleš-beků a jejich panování. V 15. století, do roku 1414 po narození Krista, když Ibérie ještě nebyla rozdělená, byl Keleš-bek znám pod jménem Šervažidze. Vládl nad jednou z provincií Ibérie.“ Do historie se obracel i ministr zahraničních věcí A. Budberg. 25. září 1806 napsal nejvyššímu představiteli ruské správy v Gruzii I. Gudovičovi, že černomořské pevnosti Gonio, Poti, Isgaur (Tamyš), Suchumi, Anapa (nyní v Rusku) „patří odedávna Gruzínskému království. Nelze si tedy nepřát jejich připojení k Rusku.“ Toto vše dávalo Rusku oprávnění ovládnout Abcházii a území ležící severozápadně od ní.

Území současné Abcházie, jakož i jiné gruzínské provincie, se postupně dostaly pod ruskou „ochranu“. Vládcí oblasti Samurzakano (oblast mezi řekami Inguri a Galidzga) podepsali 9. července 1805 ve vesnici Bandza přísahu věrnosti Rusku a Megrélii, přičemž se prohlásili za její součást. „My jsme otroci,“ píše se v přísaze, „jak milostivého Vladaře, tak i panovníka Megrélie Levana Dadianiho, neboť jsme i s naší zemí odedávna náleželi megrelskému panovníkovi, knížeti Dadianimu.“

Přijetí Abcházie pod „ochranu“ Ruska se díky mezinárodní situaci poněkud opozdilo, avšak po zabití Keleš-beka v roce 1808 a zesílení protitureckých sil v Abcházii se tento proces výrazně urychlil. V čele protitureckých sil stál Arslan-bek, syn zabitého Keleš-beka (byl obviněn ze smrti otce), který se posléze za podpory většiny obyvatelstva chopil moci. Za vládce Abcházie se prohlásil i starší syn Keleš-beka, zeť megrelského vládce Giorgi (Sefer-bek), který vyhlásil válku svému bratrovi Arslan-bekovi a obrátil se při tom o pomoc k Rusku

a k dočasné vládkyni Megrelského knížectví Nino Dadiani. Nino přiměla Giorgiho Šarvašidze přísahat věrnost carovi. Giorgi se písemně zavázal Nino a jejímu nezletilému synovi Levanovi Dadianimu (1804-1840) být se svými „věrnými a horlivými poddanými poslušen a podřízen příkazům nejvyššího správce Gruzie.“ Vládce Abcházie chápal, že vstupem do ruského poddanství se jeho panství znovu stává součástí Gruzie, kde už ovšem nevládne gruzínský král, ale ruští generálové. Zmiňovaný dopis Giorgiho Šarvašidze obsahuje i tuto žádost k vládčům Megrélie: „Jako jste vy mě spolu s mými věrnými knížaty přivedli k přísaze věrnosti našemu nejmilostivějšímu vladaři, našemu imperátorovi, vynasnažte se, aby to, co jste mi slíbili, našlo sluchu u našeho vladaře, neboť jsem se před Tatary projevil jako jejich protivník a nepřítel a také jsem vám vydal rukojmí, jak jste požadovali. Záleží tedy na vás, jakým způsobem se za mě postavíte nebo jak mi otevřete dveře samovládného vládce našeho.“ Osud Abcházie skutečně v mnohém závisel na Megrélii, jejíž vládci neustále dávali ruské moci najevo, že Abcházie je součástí jejich panství. Nino Dadiani 8. června 1808 v dopise imperátorovi s žádostí o poddanství Abcházie napsala: „Přestože vrtkavost osudu a sousedské neshody vzdálily Abcházii naší vládě, odedávna byla Nikopsie dědičným hlavním městem Levana Dadianiho a jeho předků a zesnulý Kacia Dadiani (Kacia II., 1758-1788) vybíral v Abcházii daň a tato je součást megrelského panství, proto může být přijata pod Vaši vládu.“ Takovým způsobem vstoupila Abcházie do ruského poddanství jako „iberská provincie“, jako „součást Megrélie“.

Nino Dadiani přispěla k rychlému vyřešení abcházské otázky. Giorgi Šarvašidze se svými knížaty podepsal 12. srpna 1808 žádost o přijetí Abcházie do ruského poddanství. V této žádosti abcházský vládce znovu zmínil, že se zavazuje „být poslušen místokráli Gruzie spolu se svými oddanými poddanými a nevolníky.“ Žádost má tento dovětek: „Listy mnou dříve zaslané i psaní toto jsem přikázal napsat protojereji Janu Ioselianimu (představený megrelské církve u dvora, pozn.aut.), který mi s upřímným srdcem radil vstoupit v poddanství imperátorského trůnu.“ Ruský car Alexandr I. 17. února 1810 žádosti vyhověl. Z uvedených materiálů vyplývá, že Abcházie vstoupila do ruského poddanství jako gruzínská historická provincie, jako „megrelská država“. Rozhodující roli v tom sehrála prozatímní megrelská panovnice, dcera posledního gruzínského krále Giorgiho XII., Nino Dadiani, která naivně předpokládala, že se jí s pomocí Ruska podaří vrátit Abcházii zpět Megrélii. Vrchní velitel ruské armády v Gruzii a na Kavkaze, generál A.N. Tormasov, napsal 11. ledna 1810 ruskému ministrovi

zahraničí hraběti N.P. Rumjancevovi, že zejména díky aktivitám Nino „byl Sefer Ali-bek ochoten s celou abcházskou državou vstoupit pod věčný ruský patronát.“ Z výše uvedeného je zjevné, že neobstojí halasná prohlášení současných ruských nejvyšších vládních představitelů, kteří opírají nezákonné uznání „samostatné“ Abcházie o nepravdivý výklad historie, jako by snad připojení Abcházie bylo aktem na připojení Gruzie nezávislým. Abcházie však byla připojena jako součást Gruzie a podléhala místokráli Gruzie.

Nezávisle na zbytku Abcházie podepsali slib ruskému panovníkovi vládci Cebeldy, kteří přijeli 29. listopadu 1815 na pozvání megrelského panovníka Levana V. Dadianiho do vesnice Okumi. V podepsaném dokumentu stojí: „My, níže podepsaní vládci oblasti Cebelda, knížata Maršania, přinášíme nejjasnějšímu vládci Dadianimu Levanovi list. Naši otcové a dědové byli poslušni vašich předků, ale vzdálili se jim. Nyní, když Vy si tak přejete naše opětovné sblížení a obnovení našeho vzájemného přátelství, věříme Vašemu pevnému slovu a přísaháme na svatý korán, že se nebudeme v ničem protivit vůli jeho veličenstva ruského panovníka imperátora Alexandra Pavloviče a jím jmenovaných vládců. Budeme pokorně plnit vaše rozkazy...“ Není jistě bez zajímavosti, že muslimští vládci Cebeldy přísahali na korán gruzínským pravoslavným kněžím: caišskému (Caiši) metropolitovi Grigorimu (Čikovani), archimandritovi Giorgimimu (Kuchalašvili) a protojerejovi Janu Iosalianimu. Z uvedeného dokumentu, který byl opatřen pečeti metropolity Grigorih, je dobře patrné, že Cebelda, jak vyplývá z tvrzení jejích vládců (i na základě mnohých jiných svědectví), byla historicky (do 17. století) državou Megrélie. Proto dokument obsahuje slib přátelství vůči Rusku a podrobení se příkazům Levana V. Dadianiho.

Nehledě na žádosti o přijetí do poddanství a přísahy věrnosti panovníkům pokračoval abcházský národ do konce 70. let 19. století v nerovném boji proti Rusku. Místodržící Kavkazu Michail Romanov 27. března 1864 napsal s poukazem na nutnost likvidace Abcházského knížectví, že „Rusko získalo místo vděčného spojence vzpurného a zálužného otroka, který je připraven s otevřenou náručí přijmout každého našeho nepřítele, který se objeví u jeho břehů. Tak se Abcházie zachovala minulou válku (1853-1856, pozn.aut.)... V současnosti se nesmí jediný voják vzdálit dvě versty od Suchumi, aniž by mu hrozilo, že bude zabit, jediný velitel se neodváží projet tímto krajem bez silného doprovodu. (...) Je za takového stavu pro Rusko, a v souladu se spravedlností a láskou k člověku, výhodné, aby kraji panoval stejný vládce jako doposud? Z hlediska politického by to bylo jednoznačně škodlivé. Pokud Abcházie zůstane i nadále v této situaci, bude vždy představovat místo, odkud bude nepřítel zasahovat pro-

ti Zakavkazsku.“ Místodržící navrhoval zrušit knížectví, založit vojenský okruh podléhající generálnímu gubernátorovi v Kutaisi a založit podél mořského břehu až k ústí řeky Inguri kozácké osady. V dubnu roku 1864 car návrhy místodržícího přijal a tím manifest ze 17. února 1810 o přijetí Abcházie pod ruský „protektorát“ pozbyl právní moci.

Po rusko-kavkazské válce (21. května 1864) nastal čas Abcházské knížectví zlikvidovat. V červnu 1864 je zbaven moci poslední vládnoucí kníže Abcházie Michail Šarvašidze a je zavedena přímá ruská vláda. Abcházie je přetvořena na Suchumský vojenský úsek a od roku 1883 na Suchumský okruh v rámci Kutaiské gubernie. Od roku 1903 byl okruh, ze kterého byla později vyčleněna Gagra (1904), přímo podřízen místodržícímu. Soudní a výkonná moc zůstala i nadále podřízena generálnímu gubernátorovi v Kutaisi.

Likvidace Abcházského knížectví a zavedení přímé ruské vlády vzbudilo v lidu silnou nevoli. Stala se jednou z hlavních příčin povstání v Abcházii roku 1866. Povstání bylo krutě potlačeno a roku 1867 došlo k tzv. „muhadžirství“ („мухаджирство“), masovému vyhnání muslimských Abcházů do Turecka. Podle oficiálních údajů, poněkud podhodnocených, opustilo vlast zhruba 20 tisíc osob. Další vlna masového přesídlení nastala v období rusko-turecké války v letech 1877-1878. Oběťmi této emigrační vlny se tehdy stalo okolo 32 tisíc Abcházů obviněných ze zrady. Šlo o národní tragédii. Následky odsunů mohly být ještě horší, pokud by v Abcházii nebyla úspěšná misionářská činnost pod vedením nyní kanonizovaných biskupů Alexandra (Okropiridze) a Gabriela (Kikodze), kteří více než 25 let (1861-1869, resp. 1869-1886) vedli Abcházskou eparchii Gruzínského exarchátu a pokřtili několik desítek tisíc Abcházů, což národ zachránilo od úplného přesídlení a fyzické likvidace, jak tomu bylo v případě nemilosrdně zlikvidovaných Ubychů a jiných horských národů východního Černomoří.

Proti „nespolehlivým“ Abcházům byla přijata i další krutá opatření. Podle výnosu cara ze dne 31. května 1880 byli prohlášeni za „viníky“, což umožnilo jejich diskriminaci a omezení jejich sociálních a politických práv.

Po vítězné válce na Kavkaze, likvidaci nebo vysídlení celých národů, zvláště po podrobení a krajním oslabení Abcházů, Rusko v koloniální politice v Gruzii značně přitvrdilo. Toto zprísnění se projevilo v urychlené kolonizaci země Rusy, Armény, Řeky a jinými národy loajálními k Rusku (v tomto období se však do vnitřní Abcházie vracejí i Gruzíni). Rozběhla se intenzivní rusifikace v oblasti vzdělávání, v církvi, zesílil útlak gruzínského obyvatelstva, docházelo k postupnému vytěšňování gruzínštiny ze všech sfér společenského a politického

života a k záměrnému zostřování vztahů mezi Gruzíny a Abcházý. Ve vztahu k Abcházům byla uplatňována politika „cukru a biče“. Následkem odchodu obyvatelstva byli Abcházové natolik oslabeni, že se nadále nejevili jako reálná politická síla a pro říši nepředstavovali nebezpečí. Za těchto podmínek se carská vláda pokoušela nasměrovat nespokojenost Abcházů proti Gruzínům, kteří byli předvojem demokratického a národně osvobozenického hnutí v Abcházii. První citelné výsledky carské politiky „rozděl a panuj“ přišly v době demokratické revoluce v Rusku (1905-1907). Abcházové se překvapivě do revoluce nezapojili, naopak podporovali carismus a samoděrzaví. Příčiny je třeba hledat ve specifčnosti sociálního uspořádání abcházské společnosti (v neexistenci sociálního útlaku a výrazných třídních rozdílů), v úspěšné intenzivní caristické protigruzínské politice, rusifikaci všech životních sfér oslabeného abcházského národa, ve snaze zbavit se nálepky národa, který se provinil, a s cílem navrácení nezákonně odňatých politických a sociálních práv. Tento předpoklad se do určité míry potvrdil. 27. dubna 1907 car Mikuláš II. potvrdil opatření „O narovnání práv týkajících se pozemkového vlastnictví obyvatel Suchumského okruhu“. Národ se tak osvobodil od tísnivého a ponižujícího postavení „provinilce“.

Jak v průběhu revoluce v letech 1905-1907, tak zejména po jejím potlačení, kdy zesílila reakce, se státní moc snažila propast mezi Gruzíny a Abcházý prohloubit. Již od počátku 20. století začínaly pokusy (jakkoli neúspěšné) o oddělení Abcházie od gruzínského exarchátu. V akademických kruzích se začíná vynořovat ideologie „Abcházie není Gruzie“, která aktivně pronikala do vědomí Abcházů. Nehledě na snahy carismu i skutečné zostření gruzínsko-abcházských vztahů uhájili v roce 1916 až do února 1917 (do svržení carismu) přední představitelé gruzínského a abcházského národa společně jednotu gruzínského exarchátu a suchumské eparchie, čímž zamezili plánu Nejsvětějšího synodu oddělit suchumskou eparchii od exarchátu a farností v Samurzakano.

Po únorové demokratické revoluci (1917) a po svržení cara se změnila situace v celé říši včetně Zakavkazska i samotné Abcházie. Za nových podmínek se stala nejvyšším orgánem státní moci v Rusku Prozatímní vláda, v Zakavkazsku potom Zvláštní zakavkazský výbor (v jehož čele stál A. Čchenkeli ze Samurzakano), v Abcházii Výbor pro všeobecnou bezpečnost (vznikl 10. března 1917 v čele s A. Šarvašidzem). Hlavou správy města Suchumi se stal V. Čchikvišvili. Jak se konečně dalo předpokládat, Abcházové a jejich političtí lídři silně sympatizovali s jednotným hnutím horalů severního Kavkazu. V květnu 1917 byl založen Ústřední výbor (Vláda) horalů, který do Abcházie delegoval svého představitele. Sjezd Abcházů (7.-8. listopadu 1917) přijal rozhodnutí o vstupu do svazu horalů,

potvrdil deklaraci a ústavu Abcházské národní rady (ANR) a zvolil členy Rady (předseda S. Basaria). ANR byla národně-politickým orgánem Abcházie, zastupovala její zájmy a neucházela se o roli její vlády nebo nejvyššího politického orgánu. ANR poslala svého představitele na severní Kavkaz k vládě horalů, kde obdržel funkci zplnomocněného „ministra“ záležitostí týkajících se Abcházie. Nutno zdůraznit, že navázání politických styků se severním Kavkazem, oproti tvrzení separatistů, neznamenalo začlenění Abcházie. Z administrativního hlediska zůstávala součástí Zakavkazska. Na území Abcházie si nečinila nárok ani Prozatímní vláda svazu horalů. V jejím dekretu č.1 ze 4. prosince 1917 stálo: „Co se týče Zakatalského a Suchumského okruhu, má Prozatímní horská vláda moc v národně-kulturních a politických otázkách. Rozšíření státní moci v plném rozsahu závisí na rozhodnutí národních rad Zakatalského a Suchumského okruhu.“ ANR nikdy rozhodnutí o plném státním sjednocení Abcházie a Severního Kavkazu nepřijala. Na 2. sjezdu rolníků Suchumského okruhu (4.-9. března 1918) bylo navíc přijato rozhodnutí o začlenění Abcházie do „rodiny Zakavkazských národů jakožto rovnoprávného člena, aby sdílela svůj osud a budoucnost s demokratickou Gruzii“.

Abcházie podléhala jurisdikci vlády Zakavkazska. Vláda Zvláštního Zakavkazského výboru byla 11. listopadu 1917 vystřídána vládou prozatímní – Komisariátem v čele s J. Gegečkorim. Poté, co bolševici rozpustili Ústavodárné shromáždění Ruska (5. ledna 1918), usiloval Komisariát o nezávislost Zakavkazska. 10. února 1918 založili poslanci Ústavodárného shromáždění ze Zakavkazska Zakavkazský sněm, který vyhlásil nezávislost regionu (9. duben 1918). Nové vládě jmenované sněmem předsedal A. Čchenkeli. Suchumský okruh (Abcházie) zůstal i v tomto případě částí nezávislého Zakavkazska.

Současně se vznikem státního zřízení Zakavkazska probíhal proces sebeurčení jednotlivých zakavkazských národů. V rámci tohoto procesu proběhla ve Tbilisi schůze představitelů gruzínské a abcházské rady (sovětu). Po diskusi se obě strany shodly ohledně plánu „založit jedinou a nedělitelnou Abcházii s hranicemi sahajícími od řeky Inguri k řece Mzymta, jejíž součástí bude vlastní Abcházie a Samurzakano“. Formu budoucího politického uspořádání Abcházie mělo určit demokraticky zvolené Ústavodárné shromáždění. V té době se díky snaze zakavkazské vlády prakticky vyřešila otázka vrácení gagrské zóny (Gagra) do Suchumského okruhu. 30. října 1917 přijalo ve věci dané otázky zasedání Zvláštního zakavkazského výboru v čele s A. Čchenkelim předběžné rozhodnutí a 7. prosince 1917 Zakavkazský komisariát v čele s J. Gegečkorim konečně rozhodl: „Ustanovit namísto dřívějšího rozhodnutí Výboru ministrů ze dne 25. prosince

1904 starou historickou hranici Suchumského okruhu začleněním Gagrského a Bzybského okresu.“

V zimě a na jaře roku 1918 vtrhli do Abcházie ruští bolševici s cílem zavést vládu sovětů. Na základě rozhodnutí sněmu a vlády Zakavkazska osvobodila gruzínská národní garda 17. května 1918 Suchumi a posléze i zbytek Abcházie. 20. května 1918 Národní rada Abcházie potvrdila vlastní usnesení a také usnesení II. sjezdu rolníků o začlenění Abcházie do rodiny národů Zakavkazska. V rozporu s očividnými fakty považuje separatistická historiografie prohlášení nezávislosti Horské republiky 11. května 1918 za den vzniku abcházské státnosti. Těžko porozumět tomu, jak Abcházie ustavila svou státnost v podmínkách okupace bolševiky, rozpuštění ANR, uvěznění jejích členů a v době, kdy se region nenazýval Abcházie, nýbrž Suchumský okruh. Mýtus o vzniku státnosti je pouhý výmysl separatistů.

Z důvodu vnitřních rozporů týkajících se mezinárodních otázek se v květnu 1918 Zakavkazsko coby stát rozpadlo. Gruzínská národní rada pak 26. května 1919 vyhlásila samostatnost. Výsledkem jednání mezi vládou Gruzie a Národní radou Abcházie byla dohoda z 11. června 1918, která se stala podkladem pro znovuzачlenění Abcházie do gruzínského státu.

Šovinistům a nacionalistům mír a shoda v Abcházii nevyhovovaly. Ruští bolševici podnikli v polovině června roku 1918 další útok ze Soči a postoupili až k Novému Athosu. Na základě žádosti členů Národní rady Abcházie poslala vláda Gruzie do Abcházie vojenský oddíl pod velením generála G. Mazniašviliho. 19. června dorazil do Suchumi a 27. června přešel do útoku. Gruzínská vojska posílená abcházskou eskadronou o síle 300 mužů nejenže osvobodila Abcházii, ale pokračovala v útoku a 26. července dobyla Tuapse. V srpnu roku 1918 potom ustoupila zpět do Soči.

Separatisté využili situace, která nastala, a 27. června 1918, kdy v Abcházii probíhal boj proti bolševikům, dorazil na jejich pozvání do Kodori turecký výsadek, který potom gruzínská vojska s pomocí ruských kozáků, kteří se zachránili před bolševickým terorem, rozprášila.

Šovinisté a separatisté, kteří ztratili veškerou naději na úspěch, rozšiřovali zvěsti o „okupaci“ Abcházie generálem Mazniašvilim a usilovali o odchod gruzínských vojsk z oblasti. Tvrzení o „okupaci“ dodnes využívá separatistická historiografie, která jim dokazuje „nezákonnost“ začlenění Abcházie do Gruzie v letech 1918-1921. Tato otázka byla projednávána na zasedáních Národní rady Abcházie opakovaně. 17. července 1918 byla znovu přezkoumána otázka důvěry vůči štábu generála Mazniašviliho. Abcházská národní rada rozhodla „znovu

potvrdit své stanovisko a vyjádřit nutnost přítomnosti gruzínských jednotek“. 18.-19. července 1918 ANR dokonce nepodpořila návrh představitele gruzínské vlády I. Ramišviliho na odchod gruzínských vojsk z Abcházie. Tato fakta odporují tvrzení o „okupaci“, neboť gruzínská vojska pobývala v Abcházii v souladu s dohodou z 11. června 1918 a na základě žádosti ANR.

Po krachu bolševické epizody se separatisté zaměřili na antibolševické síly – bělogvardějce v čele s M. Alexejevem a A. Děnikinem. Neúspěšná jednání ministra zahraničí Gruzie J. Gegečkorihovi a generála G. Mazniašviliho s veliteli bělogvardějců o otázkách příslušnosti Sočinského okruhu (25.-26. září 1918) ukázala, že v této otázce vkládal nepřítel velké naděje do bezpáteřných separatistů.

Obavy se splnily. 9. října 1918 se separatisté podporovaní bělogvardějci pokusili o státní převrat, tedy odstavit od moci představitele ANR v čele s jejím předsedou V. Šarvašidzem. Pokus ztroskotal. Na návrh předsedy a ostatních členů ANR vláda Gruzie Národní radu rozpustila, povstalci byli uvězněni a byly vyhlášeny nové volby. Během volební kampaně odrážela Gruzie útoky bělogvardějců, kteří do ní vtrhli od Soči. Okupovali Gagru a opevnili se na řece Bzyb. Nehledě na to proběhly 13. února 1919 v Abcházii první demokratické pluralitní volby do Národní rady. 20. března 1919 přijala Národní rada „Zákon o autonomii Abcházie“, v jehož prvním bodě stojí: „Abcházie je součástí Gruzínské demokratické republiky jako její autonomní jednotka.“ V květnu 1919 přijala Národní rada usnesení o vzniku vlády – Komisariátu, v jehož čele stál Dmitrij (Arzakan) Emuchvari. Tehdy byl také Suchumský okruh přejmenován na Abcházii a Abcházská národní rada na Národní radu Abcházie, které předsedal V. Šarvašidze.

V letech 1919-1921 už byla abcházská autonomie reálně znát. Byla posílena struktura vládní moci, z Gagry vyhnáni bělogvardějci (duben 1919), byla napsána abcházská ústava. Vláda přitom narážela na silný odpor bolševiků a jejich otevřených i skrytých sympatizantů z řad Národní rady, kterým šlo především o destabilizaci situace v Abcházii. Mezinárodní uznání Gruzie v lednu r. 1920 a uzavření dohody a uznání ze strany sovětského Ruska 7. května 1920 poněkud zlepšilo situaci mladého gruzínského státu a poskytlo právní garanci pro zachování a posílení teritoriální celistvosti. Zejména 1. bod 3. článku dohody ze 7. května 1920 přesně definoval podobu státní hranice mezi Gruzii a Ruskem, a to „od Černého moře po řece Psou až k hoře Achachča...“. Rusko se zavázalo „bezvýhradně uznat jako součást gruzínského státu kromě těch částí Černomořské gubernie, které Gruzii náleží podle bodu 1. článku 3. této dohody, ještě tyto gubernie a oblasti bývalého Ruského impéria: Tifliskou, Kutaiskou

a Batumskou se všemi újezdy a okruhy, a také okruhy Zakatalský a Suchumský.“ (čl.4., §1)

Sovětské Rusko závažně tuto dohodu narušilo, když v únoru a březnu 1921 Gruzii nejprve okupovalo a později anektovalo. 28. března téhož roku bylo na konferenci v Batumi (účastnili se jí představitelé okupačních struktur: Kavkazské byro Ústředního výboru Komunistické strany Ruska, Ústřední výbor Komunistické strany Gruzie a Revoluční výbor Abcházie) rozhodnuto prohlásit Abcházii dočasně, tj. do svolání nadřízeného orgánu (tj. do sjezdu sovětů) za sovětskou socialistickou republiku. V tomto období veškerá „nezávislost“ Abcházie spočívala v tom, že její představitelé nebyli jmenováni vládou Gruzie, ale Kavkazským byrem Ústředního výboru Komunistické strany Ruska sídlícím ve Tbilisi (předseda: G. Ordžonikidze) s působností na celém Kavkaze. V žádném oficiálním, ale ani neoficiálním dokumentu ústředních orgánů moci, ani v projevech jejich představitelů včetně V.I.Lenina není o nezávislosti Abcházie ani zmínka. Chod abcházského státního aparátu byl financován tehdejší gruzínskou vládou, nikoli přímo Moskvou, a příkazy a nařízení posílal do Suchumi Revoluční výbor Gruzie a gruzínské ministerstvo vnitra. Kavkazské byro Ústředního výboru Komunistické strany Ruska se 5. července r. 1921 usneslo na tom, že strana vyvine činnost „směrem ke sjednocení Gruzie a Abcházie coby její autonomní republiky.“ Po vyslechnutí příspěvku N. Lakoby 23. července 1921 přijalo zasedání odpovědných činitelů Abcházie usnesení, ve kterém se hovořilo o nutnosti „federalizace sovětské Abcházie a sovětské Gruzie“. Narozdíl od formálně nezávislých zakavkazských republik, tj. Gruzie, Ázerbájdžánu a Arménie, neměla Abcházie v Moskvě své představitele. 1. září roku 1921 oznámil lidový komisař pro národnostní politiku J. V. Stalin Všeruskému ústřednímu výkonnému výboru (nejvyšší zákonodárný orgán mezi sjezdy sovětů), že „Abcházie je autonomní součástí nezávislé Gruzie, samostatné představitele v RSFSR tedy nemá a mít nemusí. Úvěr od RSFSR nemůže obdržet.“ Úvěry Abcházie obdržela od Revolučního výboru sovětské Gruzie, za jejíž součást ji v Moskvě považovali. 14. listopadu 1921 předložil vedoucí činitel Abcházie J. Ešba návrh týkající se bezprostředního začlenění Abcházie do tehdy vznikající federace zakavkazských republik. Během dvou dnů se konečně Kavkazské byro v reakci na předchozí vystoupení J. Ešby usneslo na „návrhu, aby soudruh Ešba představil svůj definitivní závěr týkající se možnosti zahrnout Abcházii do jednoho federálního rámce s Gruzii, nebo ji považovat za autonomní oblast v rámci RSFSR.“ Podle sovětských standardů se Abcházie nemohla ucházet o status sovětské socialistické republiky, pouze au-

tonomní oblasti. Ve spojení s Gruzii měla obdržet status sovětské socialistické republiky, aby sloužila coby silná páka na svobodmilovnou Gruzii.

16. prosince 1921 byla mezi Gruzii a Abchází uzavřena dohoda, na základě které „díky hlubokým národním poutům“ vstoupily společně do obranného, politického a finančně-ekonomického svazku. Tato dohoda znamenala, že „do všech svazků, zejména do Federace zakavkazských republik, vstupuje Abcházie prostřednictvím Gruzie,“ nikoli tedy samostatně a bezprostředně. Z toho je dobře patrné, že podle dohody ze 16. prosince 1921 nedošlo ke sjednocení dvou rovnoprávných republik, jedna republika (Abcházie) byla pouze začleněna do republiky druhé (Gruzie). Během následujících let byly zformovány „volené“ orgány sovětské moci a fakt byl potvrzen ústavou. 1. sjezd sovětů dělnických, rolnických a krasnoarmějských delegátů Gruzie potvrdil 28. února 1922 ústavu republiky, ve které stojí (hlava I., §1): „do rámce Gruzínské sovětské socialistické republiky patří na základě svobodného sebeurčení ASSR Adžárie, AO Jižní Osetie a Abcházská SSR, která je sjednocena s Gruzínskou SSR na základě zvláštní svazové dohody mezi těmito republikami.“

De facto i de iure byla Abcházie ve dvacátých letech autonomní republikou, proto se nestala samostatným subjektem Federace zakavkazských republik ani subjektem SSSR, který vznikl v roce 1922. Nejvyšší činitel Zakavkazské federace G. Ordžonikidze, který poskytl souhlas s vyhlášením Abcházie roku 1921 SSR, na druhém sjezdu sovětů Abcházie v Suchumi (21. prosince 1923) prohlásil: „Abcházové si musejí být vědomi toho, že je Abcházie autonomní republikou a v našem svazu je rovnoprávná.“ Podle hlavního zákona sovětského impéria (Ústavy SSSR z roku 1924) měla Abcházie status autonomní republiky. V Ústavě se píše: „Autonomní republiky Adžárie a Abcházie a autonomní oblasti Jižní Osetie, Náhorního Karabachu a Nachičevanu vysílají do Sovětu národů po jednom delegátovi“ (hlava IV., §15). Navzdory tvrzení separatistické historiografie a výrokům současných ruských představitelů, kteří falzifikují historii Abcházie a matou světovou veřejnost, fakt zůstává faktem: podle první ústavy SSSR, která platila v letech 1924-1936, měla Abcházie status autonomní republiky, která byla v nejvyšším zákonodárném orgánu na úrovni autonomní oblasti, tj. nestáto- tvorného národního útvaru.

V ústavě Gruzie i Abcházie byla Abcházie vždy zmiňována jako smluvní SSR. Separatisté se často odvolávají na ústavu Abcházie z roku 1925, z právního hlediska však tato ústava nikdy neexistovala. Tato ústava byla přijata na III. sjezdu sovětů Abcházie (1. dubna 1925) bez jakékoli širší diskuse, přičemž se principiálně rozcházel s ústavou SSSR, Zakavkazské federace i Gruzie, dále ne-

byla publikována, a tudíž nenabyla právní účinnost. V „Bulletinu III. všeabcházského sjezdu sovětů“ (Suchumi, 1925) byla publikována zpráva nikoli o přijetí ústavy, ale o usnesení sjezdu dokončit práci na návrhu abcházské ústavy a uvést ji do souladu s ústavami Zakavkazské federace a Gruzie. Ústava z roku 1925 (lépe řečeno návrh ústavy) téměř doslova opakovala gruzínskou ústavu a prohlašovala Abcházii za suverénní stát. Vztahy s Gruzii byly zakotveny v bodu IV. hlavy III.: „Abcházská SSR, která je na základě zvláštní svazové smlouvy sjednocena s Gruzii, je jejím prostřednictvím členem Zakavkazské federace a v jejím rámci částí SSSR.“ V hlavě II. (§2) bylo řečeno, že si Abcházie jakožto suverénní stát „vymezuje právo svobodně opustit jak Zakavkazskou sovětskou federativní socialistickou republiku, tak SSSR.“ Jelikož Abcházie nebyla suverénním státem, nebyla bezprostředním členem ZSFSR a SSSR, a nemohla je tedy opustit. Díky této „ústavní hlouposti“ (N. Lakoba) a několika dalším místům, ve kterých abcházská ústava odporovala ústavám vyšších státních útvarů, se vlády Zakavkazska a Gruzie rozhodly dokument z 1. dubna 1925 považovat za pouhý návrh ústavy Abcházie a přistoupit k jeho přepracování. Není jisté bez zajímavosti poznámka, že ani tato „ústava“ z roku 1925 zaručující Abcházii právo opustit svazky se ZSFSR a SSSR, jí nedávala právo opustit svazek se samotnou Gruzii, ani s ní zrušit zvláštní svazové dohody.

Ke konečnému přepracování ústavy republiky Abcházie došlo v roce 1926, kdy byla do ústavy Abcházie i Gruzie začleněna obecná kapitola „O smluvních vztazích Abcházské sovětské socialistické republiky a Gruzínské sovětské socialistické republiky“. Je v ní řečeno, že „se Abcházie na základě zvláštní dohody začleňuje do Gruzínské sovětské socialistické republiky a jejím prostřednictvím i do ZSFSR“. Ústava velmi jasně rozdělila pravomoci mezi Tbilisi a Suchumi: národní komisariáty vnitra, spravedlnosti, školství, zdravotnictví, zemědělství a sociálních věcí Abcházie působily nezávisle na příslušných komisariátech Gruzie, ačkoli byly povinny vzájemně se o své činnosti informovat. Sovět Národního hospodářství byl podřízen jak vládě Abcházie, tak sovětu Národního hospodářství Gruzie. Národní komisariáty financí, práce a dělnicko-rolnické inspekce působily jako orgány příslušných ministerstev Gruzie, byly však navíc povinny podávat zprávy i vládě Abcházie.

V souladu s platnou ústavou SSSR byla na základě rozhodnutí VI. sjezdu sovětů Abcházské SSR (11. února 1931) přejmenována Abcházská SSR na Abcházskou autonomní SSR (ASSR), ale i po přejmenování byla Abcházie součástí Gruzie. Pravomoci vymezené ústavou Abcházie z roku 1926 zůstaly nezměněny. Proto Stalinovo vyjádření o tom, že začlenění „nezávislé“ Abcházie do Gruzie nemá reálný základ. To vše je jen dalším výmyslem falzifikátorů historie.

Ve 30. letech 20. století pokračoval proces centralizace a unitarizace SSSR. V rámci tohoto procesu byla 7. ledna 1935 potvrzena na základě rozhodnutí VII. všeabcházského sjezdu nová redakce abcházské ústavy, podle které se všechny komisariáty autonomní republiky podřizují příslušným komisariátům Gruzie (str. 42). Proces unitarizace sovětského impéria a vznik totalitárního systému vlády byl završen 5. prosince 1936 přijetím tzv. stalinské ústavy SSSR a jednotlivých unifikovaných ústav svazových i autonomních republik, včetně Gruzie (13. února 1937) a Abcházie (2. srpna 1937). Na základě těchto ústav nezůstala ani jedna oblast existence státu v kompetenci samotných svazových a autonomních republik.

Proces vzniku sovětského socialistického systému a proces budování základů socialismu v Abcházii (industrializace, kolektivizace, kulturní revoluce, formování nového správního a přerozdělovacího systému, vznik intelektuálních elit komunistické orientace atd.) probíhal v rámci všesvazové zákonitosti a všesvazového směřování bez „zbytečné místní svévolé“. Tímto prismaem je třeba nahlížet i politické represe v Abcházii ve 30. letech 20. století: reforma abcházské abecedy v roce 1938 (latinka je nahrazena gruzínským písmem), školní reforma, která proběhla ve školním roce 1945-46 a rozhodla o nahrazení ruštiny gruzínštinou při zachování výuky abcházštiny. Do Abcházie je přesídlena část populace ze sousedních oblastí postižených zemětřesením, přičemž se značná část časem asimilovala a nyní už se považuje za Abcháze. Politické represe byly, jak známo, všesvazovým „opatřením“. Změna písma a vyučovacího jazyka v autonomiích na grafiku jazyků svazových republik probíhal na základě direktiv centrální vlády po celém SSSR. Bylo by proto blíže pravdě nesměřovat své výtky na gruzínskou vládu, jako by to byla ona, kdo přišel se lstivým plánem na asimilaci Abcházů. Ale proti samotnému SSSR, který každodenně uskutečňoval asimilaci národa Apsua. Taktéž přesídlování obyvatelstva, které mělo svou nezanedbatelnou roli v ekonomickém a kulturním rozvoji Abcházie, se uskutečnilo na základě direktiv z Moskvy.

Poststalinistické období „tání“ o sobě dalo v Gruzii vědět střelbou sovětské armády během pokojné manifestace 9. března 1956, která byla uspořádána mládeží v souvislosti s počínající kritikou kultu osobnosti J.V. Stalina (Džugašvili) ve straně a která byla doprovázena protigruzínskými výpady. Na manifestaci se tu a tam ozývaly i výzvy k vyhlášení nezávislosti Gruzie. Tou dobou už v Gruzínském republice existovaly podzemní mládežnické organizace vystupující za nezávislost Gruzie (Zviad Gamsachurdia, Merab Kostava aj.). Kreml posílil svůj tlak na Tbilisi, obvinil stranickou organizaci z projevů šovinismu, z pokusu o asimi-

laci Abcházů, Osetů a Arménů (viz usnesení prezidia ÚV KSSS z 10. července 1956). To posloužilo jako signál pro separatisty. Není pochyb o tom, že Kreml podněcoval protigruzínské projevy Abcházů v letech 1957, 1967 a 1977, jakkoli se od sebe důvody pro jejich vypuknutí lišily. V letech 1957 a 1967 to bylo vydání historických prací v Tblisi, které se separatistům z různých důvodů nezamlouvaly, a v roce 1977 přijetí nové ústavy Abcházie a Gruzie. Kreml na jednu stranu podněcoval protigruzínské projevy, na druhou stranu se však snažil konflikty „regulovat“ (zejména personálními opatřeními ve prospěch separatistů), aby mohl ve vhodný čas připravit půdu pro větší protesty.

Vhodné období nastalo na konci 80. let 20. století, kdy se pod tlakem národně osvobozeneckých hnutí začalo sovětské impérium rozpadat a v čele boje za svobodu spolu s ostatními republikami vystoupila i Gruzie. Demoralizovanému Kremlu se po střelbě do demonstrantů 9. dubna 1989 nepodařilo dosáhnout kýženého výsledku, efekt byl spíše opačný. Protigruzínská vystoupení v Abcházii v červenci roku 1989 Moskvě prakticky nic nepřinesla. Gruzie se navzdory intrikám Kremlu krok za krokem blížila nezávislosti. 28. října 1990 zvítězilo v demokratických volbách národněosvobozenecké hnutí, což předznamenalo pád sovětské moci v Gruzii. Republika se 17. března 1991 všesvazového referenda o zachování SSSR nezúčastnila. Toto referendum bylo v Abcházii prováděno vážnými problémy. Aby byly výsledky voleb v souladu s přáním Moskvy, byl pod záminkou „nepřipravenosti“ volebních okrsků vyškrtnut Galský okres, kde žilo asi 20% populace Abcházie (většinou gruzínské národnosti). Ve volebních obvodech s velkou převahou abcházského obyvatelstva byl poměr hlasů za zachování SSSR kuriózních 120% ze všech oprávněných voličů. Tímto způsobem dosáhli separatisté zhruba 50% hlasů, bylo ovšem naprosto zřejmé, že referendum o zachování SSSR v Abcházii zkrachovalo. Ve stejnou dobu, tj. 31. března 1991, proběhlo v Abcházii s velkým úspěchem ještě jedno referendum, totiž referendum o vyhlášení samostatnosti Gruzie. Tehdejší představitelé Abcházie v čele s V. Ardzynbou se rozhodli neúčastnit se, ale ani nebránit konání tohoto referenda. Za těchto konkrétních podmínek to bylo rozumné rozhodnutí. Referenda se nezúčastnil ani blok politických a občanských organizací „Svaz“ (přívrženci zachování SSSR). Nehledě na to se referenda zúčastnilo 31. března 1991 61,27% ze 347.175 oprávněných voličů, což bylo podstatně víc než obyvatel gruzínského původu, kteří tvořili 45%. Z nich 97,73% (tedy okolo 60% všech hlasujících) hlasovalo pro vyhlášení nezávislosti Gruzie. Ta byla vyhlášena 9. dubna 1991. Podobně proběhly na území Abcházie s prakticky totožnými výsledky volby prvního prezidenta Gruzie 26. května 1991.

Výjimečně opatrná, mírová a kompromisní politika tehdejšího vedení Gruzie vůči Abcházii se projevila i v létě roku 1991, kdy byl společnými silami gruzínské a abcházské strany vypracován nový volební zákon do Vrchního sovětu Abcházie. Do ústavy autonomní republiky byly zapracovány změny, 65 mandátů v nejvyšším zastupitelském orgánu Abcházie bylo rozděleno do jednomandátových obvodů vytvořených podle národnostního principu - 28 mandátů příslušelo Abcházům, 26 Gruzínům a 11 ostatním národnostem. Mandáty byly rozděleny takovým způsobem, aby ani jedna strana nemohla získat kvalifikovanou většinu a tím jednostranně rozhodovat o ústavních otázkách, včetně těch týkajících se statutu autonomní republiky. Bez shody mezi Gruzíny a Abcházy nebylo možno řešit otázku statutu, ale ani jmenování vlády, neboť i pro jmenování jednotlivých ministrů bylo zapotřebí kvalifikované většiny.

Na národnostním principu byly rozděleny mandáty ve Vrchním sovětu i hlavní státní funkce. Předsedou Vrchního sovětu byl zvolen Abcház, jeho prvním náměstkem Gruzín, předsedou vlády se stal Gruzín a prvním náměstkem Abcház. Ústava zaznamenala i jiné závažné změny a doplnění, například termín „Gruzínská SSR“ byl nahrazen termínem „republika Gruzie“. Toto byl důležitý a významný kompromis, neboť Abcházie zakotvila v ústavě, že je součástí nezávislé republiky Gruzie. Abychom patřičně docenili význam této změny v abcházské ústavě, je nutno připomenout podivné, separatisty stále opakované, tvrzení o tom, že Abcházská ASSR byla součástí Gruzínské SSR, avšak nikoli součástí nezávislé republiky Gruzie. Podobným insinuacím byla učiněna přítrž. Ústava autonomní republiky byla doplněna o to, že zákon o politicko-právním statutu Abcházie vstoupí v účinnost teprve po jeho schválení vrchními sověty Gruzie a Abcházie (str.98).

Mírová politika gruzínské vlády vůči Abcházii zvítězila, zvítězily obě strany. Kreml byl podle všeho silně znepokojen tím, s jakou jistotou Gruzie směřovala k nezávislosti prostřednictvím výsledků referend v Abcházii 17. a 31. března 1991, prezidentských voleb 26. května téhož roku a vůbec upravením vztahů s Abcházi nezávisle na Moskvě. V Moskvě dospěli k názoru, že destabilizovat Abcházii po formální stránce demokratickým způsobem (referendum, volby atd.) není možné, proto se rozhodli pro zásah v Gruzii, odstavení prvního prezidenta země od moci a rozpoutání války v Abcházii. Po rozpadu SSSR se politické vedení Ruska, do té doby zaměstnané především bojem o moc se svazovým centrem, dostalo k tomu, aby se aktivně zabývalo Gruzii, která na sebe upoutala pozornost i tím, že odmítla vstoupit do Společenství nezávislých států (SNS). Na přelomu let 1991 a 1992 došlo ke státnímu převratu, k vzniku nelegitimní

prozatímní vlády (Státní rady) v čele s předsedou E. Ševardnadzem a k rozpoutání občanské války, což byla v podstatě válka rusko-gruzínská. Za takto těžkých podmínek se aktivizovalo separatistické hnutí v Abcházii. Moskvou podporované vedení autonomní republiky porušovalo svou vlastní ústavu, když přijímalo jednostranná rozhodnutí a řinčelo zbraněmi. 23. července 1992 rozhodl Vrchní sovět Abcházie bez kvalifikované většiny o změně stávající ústavy na ústavu z roku 1925, která byla od samotného počátku, jak už bylo řečeno výše, neplatná. Toto rozhodnutí urychlilo proces konečného rozpadu Vrchního sovětu, který už započal dříve, a v konečném důsledku vyvolalo válku. Dnes nemůže být pochyb o tom, že jsou státní převrat v Gruzii a válka v Abcházii články jednoho řetězu jakožto součást většího kremelského plánu na oslabení gruzínského státu, jeho rozdělení a navrácení v nové podobě zpět Ruskému impériu. Válku v Abcházii je nutno vnímat jako pokračování nerovné rusko-gruzínských války. Výsledky této války jsou, jak známo, katastrofou pro obyvatelstvo Abcházie i pro celý gruzínský stát. Kromě desítek tisíc obětí na obou stranách opustilo autonomní republiku okolo 75% jejího obyvatelstva. Z téměř 300 tisíc Gruzínů a zhruba 40 tisíc Abcházů se stali běženci, stejnému osudu nešlo ani mnoho Řeků, Estonců, Ukrajinců, Židů, mnoho Rusů atd. Z předválečné populace 535 tisíc obyvatel (údaje z 1.1.1992) zůstalo v Abcházii do roku 1997 145.986 osob (během následujících let se údaje v podstatě nezměnily, avšak statistika separatistů operuje se zjevně nereálnými čísly: 240.705, z toho 122.690 osob je údajně abcházské národnosti), tzn. že se počet obyvatel snížil o 388.075 osob, o 72,7% neboli 3,7krát. Nejvíce ze všech etnik utrpělo gruzínské obyvatelstvo. 1. ledna 1992 zde žilo 244.872 osob (údaje jsou zjevně podhodnocené), po etnických čistkách k roku 1997 klesla populace na 43.442 osob. Počet etnických Gruzínů tedy klesl o 201.430 osob, tj. o 82,2% neboli 5,4krát. Gruzíni žijící v Abcházii byli zbaveni základních práv a usilovali o znovusjednocení se zbytkem Gruzie. Ve stejném období klesl počet etnických Abcházů z 94.767 na 53.993. V Abcházii žijí také početné komunity Rusů a Arménů. Počet obyvatel vyhnaných z Abcházie 3,5krát převyšuje počet obyvatel, kteří tam zůstali. OBSE proto za účasti Ruska přijala tři rezoluce odsuzující etnickou čistku v Abcházii (v Budapešti 6. prosince 1994, v Lisabonu 3. prosince 1996, v Istanbulu 17.-18. listopadu 1999).

Suchá statistická data ani rezoluce OBSE obecného charakteru však nevyjadřují ani přibližně rozsah abcházské tragédie, kterou provázely neslýchané metody masového vyhlazování, mučení pokojného gruzínského obyvatelstva a nevídaná krutost. Něco podobného nepamatuje celé 20. století, které bylo svědkem leninsko-trockisticko-stalinských a hitlerovských koncentračních

táborů. Analogii je třeba hledat ve středověku nebo ještě hlouběji v minulosti. Tisíce lidí byly pokořovány, mučeny a ubity. Separatisté a okupanti velmi často nutili své oběti, aby si samy vykopaly hrob a potom je zaživa pohřbili. Je známo množství případů, kdy v té nebo oné místnosti, nejčastěji ve vlastním domě, zavírali jednotlivé osoby nebo celé rodiny a velké skupiny lidí a upálili je. Existuje nemálo případů, kdy byla lidská těla nebo i živí lidé političtí benzínem a zapáleni. Okupantům přinášelo očividně velké potěšení své nevinné oběti ještě před tím, než je zastřelili, strašlivě mučit. Uřezávali jim nohy a ruce, nos, uši, jazyk, pohlavní orgány, kastrovali je, vyráželi oči, strhávali nehty a vytrhávali zuby. Existují svědectví o tom, jak před zraky mužů znásilňovali jejich matky, ženy, dcery, sestry a potom je všechny fyzicky zlikvidovali. Nebyly výjimkou ani případy, kdy nebylo příbuzným dovoleno pohřbit zastřelené a jejich těla se stala potravou psů a prasat. V září roku 1992 vyřízli zabitému Giorgi Abramišvilimu ve vesnici Bzybi (Gargský okres) kusy masa, posolili, vložili do boty a předali jeho ženě. 10. října 1993 obyvateli vesnice Horní Kelasuri (Suchumský okres) Irodionu Pipia vyřízli srdce a hodili ho psům. Tito lidojedi 20. a 21. století čtvrtili těla svých obětí a hráli fotbal s useknutými lidskými hlavami, nebo je vystavovali na odiv všem tak, že je napichovali na vysoké kůly. Rozšířenou formou etnické čistky a genocidy bylo věšení lidí na sloupech elektrického vedení a topení ve vlastní studních. Tím bylo dosaženo zároveň dvou cílů: mučení a fyzická likvidace konkrétního člověka, ale i definitivní likvidace často jediného zdroje pitné vody.

Zvláště kruté se separatisté a okupanti chovali k ženám, včetně těch těhotných. Znásilňování, uřezávání prsů a jiných částí těla, rozřezávání břichů těhotných žen a nakonec jejich upálení zaživa nebo zastřelení bylo osudem mnoha žen, které se ocitly v rukou katů. Neušetřili ani děti, zabíjeli je společně s jejich rodiči. Svědek této abcházské tragédie, ruský novinář Michail Ajděnov, v jednom ze svých článků (Бек, č.40, 1993) píše: „V Achaldabě (Očamčirský okres, pozn. aut.) dětem zlámali ruce a nohy a narazili je na kůly, jedno dítě záměrně přejeli tankem, zaživa na stadionu upálily znásilněné ženy. Z dítěte stáhli kůži a do masa napsali „gruzínský pes, prodává se za kupóny“ (provizorní peněžní jednotka v tehdejší Gruzii, pozn.aut.). Jakýkoli komentář je zde zbytečný.

Okupanti a separatisté nešetřili ani těžce nemocné a invalidy upoutané na lůžko, které zabíjeli přímo v posteli. Nepochopitelnou agresivitu projeвили i ke starým lidem. Upálili tak například ve vlastním domě 103letého Duru Tabaguu z vesnice Otobaja (Galský okres), 96letou Marinu Goguu z vesnice Lindava

(Suchumský okres), 90letého Lušu Caavu ze Šromy (Suchumský okres) a mnoho jiných. Oběťmi etnické čistky a genocidy se stali především Gruzínci, ale separatisté a okupanti zabili i stovky představitelů jiných národností, kteří se provinili pokusem o záchranu Gruzínů. V listopadu roku 1993 tak například ve vsi Odiši (Suchumský okres) zastřelili a následně upálili ve vlastním domě Řekyni Meri Anastasiadi společně s jejími 13 gruzínskými sousedy. Za podobné „zločiny“ zastřelili kromě Řeků Abcházce, Rusy, Armény, Židy, Ukrajince i jiné národnosti. Mezi nimi jmenujme Bronislavu Igumenovou z Očamčiri zastřelenou v prosinci roku 1993 za to, že separatistickým bojovníkům řekla: „Tak se nechovali ani fašisti.“

Separatisté spolu s okupanty zajali a zastřelili předsedu vlády Abcházské autonomní republiky Žiuli Šartavu, členy jeho kabinetu Raula Ešbu, Smbata Saakjana, starostu města Suchumi Gurama Gabeskiriu a další, kteří je doprovázeli. Neušetřili ani duchovní. Přepadli a zastřelili představeného Komanského klášteřa, mladého hieromonacha Andreje (Kurašvili).

Údaje o obětech etnických čistek a genocidy nejsou úplné. Dosud se nepodařilo vytvořit úplnou databázi lidí zabitých během masového vraždění. Podle tvrzení relativně dobře informovaných moskevských novin „Rossija“ zahynulo při obsazování Suchumi cca 6 tisíc osob (Россия, č.42, 1993). Podle oficiálních dokumentů činil počet zabitých občanů města Suchumi méně než 1.150. Očití svědkové vypravují, jak byly ulice pokryty mrtvými těly Gruzínů, jen v parku N. Kurčenka zastřelili zhruba 400 osob. Těla zabitých byla vyhazována i do moře. Určení jejich totožnosti bylo velmi složité, stejně jako v případech, kdy byl někdo zabit separatisty nebo okupanty po skončení okupace. Například výše jmenovaný Michail Ajděnov tvrdí, že ve vsi „Kindgi (Očamčirský okres, pozn.aut.) pověsili všechny gruzínské obyvatele“ (Бек, č.40, 1993). Ruský ministr zahraničních věcí A. Kozyrev byl na tiskové konferenci 15. října 1993 nucen přiznat, že v Suchumi probíhá etnická čistka, a I. Ďjakov, který tehdy přijel do Suchumi z Moskvy, v listu „Izvestija“ z 19.října 1993 píše: „V Abcházii probíhá genocida.“ V moři zahlédl desítky těl, rozřezané ženy, useknuté hlavy vyvržené na pobřeží. Je pochopitelné, že u většiny z nich nemohla být zjištěna totožnost, velké problémy provází už zjišťování počtu mrtvých.

Nelze s velkou lítostí opomenout ani to, že rukama gruzínských vojáků, nejčastěji však zlodějů a lupičů, zahynul v Abcházii ne jeden občan Gruzie i Abcházie, že tu docházelo k nejrůznějším zločinům a nepravostem. Pokud bychom vycházeli z údajů samotné abcházské de facto prokuratury (www.abkhazia.org),

počet a závažnost kriminálních činů, které mají na svědomí separatisté a okupanti, je nesrovnatelně větší než přečiny a zločiny Gruzínů, kteří především bránili vlastní města a vesnice. Co však je velmi důležité, Abcházové se nestali, a ani se nemohli stát, oběťmi etnické čistky a genocidy, neboť gruzínské vojenské jednotky nevstoupily ani do jedné kompaktně jimi osídlené oblasti. Ve stejné době okupační síly srovnávaly se zemí stovky gruzínských měst a vesnic, přisvojily si (a do současnosti jím protiprávně disponují) nebo zničily majetek patřící Gruzínům. Tragédie, která dolehla na Gruzíny, je bezprostředním následkem dlouhodobé, cílevědomé a plánované kremelské politiky, jejímž cílem bylo obsazení Abcházie a její oddělení od Gruzie. Nehledě na to, že tato politika byla uskutečňována (a nadále se i uskutečňuje) separatisty, hlavní odpovědnost za to, co se stalo, leží na Ruské federaci. To ona připravila a následně vyvolala válku v Abcházii, ozbrojila separatisty (a stále je ozbrojuje), vojenské jednotky a skupiny banditů vyslané z Ruska. Chránila a chrání před zodpovědností bezprostřední vykonavatele hrůzných zločinů proti lidskosti.

Legalizaci výsledků etnické čistky napomáhala ruská „mírová“ mise, která vznikla roku 1994 na základě mandátu SNS. Rusko už dosáhlo skutečného cíle své tzv. mírové mise, když následkem agrese v srpnu 2008 okupovalo značnou část území Gruzie. Podupalo elementární normy mezinárodního práva, když 26. srpna 2008 uznalo „nezávislost“ Abcházie, což ve skutečnosti znamená nepokrytou okupaci daného území a odsouzení na smrt okolo 400 tisíc běženců různých národností. Svým nezákonným, avšak velice dobře promyšleným tahem Moskva ušetřila políček mezinárodnímu právu a představuje nyní reálnou bezpečnostní hrozbu jak pro postsovětské státy, tak pro celou Evropu, strategické plány USA a další vedoucí země světa. V obraně Gruzie sehrála zvláštní roli pozice Evropské unie a mírová mise francouzského prezidenta N. Sarkozyho jako prezidenta předsedající země EU. Teritoriální celistvost Gruzie uznává a podporuje celý civilizovaný svět, přední mezinárodní organizace jako jsou OSN, NATO, EU, Rada Evropy, OBSE. Podpora Gruzie je zakotvena v aktech mezinárodního práva, jmenujme rezoluce 63–65 Generálního shromáždění OSN (schůze: 9. září 2009, 7. září 2010, 29. června 2011, 13. června 2013 atd.) o postavení uprchlíků a osob z Abcházie a oblasti Cchinvali, výsledek mimořádného zasedání Evropské rady (1. září 2008), závěry mimořádného zasedání Rady Evropské unie (15. září 2008), rezoluce Evropského parlamentu o situaci v Gruzii (3. září 2008), rezoluce o politice Evropské unie v Černomoří (20. ledna 2011), doporučení o asociaci Evropské unie a Gruzie (17. listopadu 2011), rezoluce 1633 (2008), 1647 (2009), 1683 (2009) Parlamentního shromáždění Evropské

rady, hlášení o stavu lidských práv v oblastech, které utrpěly konfliktem v Gruzii (SG/Inf (2009) 7, SG/Inf (2009) 9, SG/ (2009) 15), Sdělení Severoatlantické rady o ruském uznání nezávislosti gruzínských oblastí (27. srpna 2008), Deklarace Parlamentního shromáždění NATO o konfliktu mezi Gruzii a Ruskem (18. listopadu 2008), komuniké zasedání Rady NATO na úrovni ministrů zahraničí (4. prosince 2008), rezoluce číslo 382 Parlamentního shromáždění NATO o situaci v Gruzii (16. listopad 2010), komuniké a deklarace lisabonského summitu NATO (19.-20. listopadu 2010), zpráva úřadu pro lidská práva a komisaře OBSE o otázkách národnostních menšin o situaci lidských práv na územích, která byla postižena válkou v Gruzii (27. listopadu 2008), rezoluce parlamentního shromáždění OBSE o nepřípustnosti použití národních ozbrojených sil na území sousedních států (6.-10. července 2010) atd.

V těchto i jiných mezinárodních aktech byla ruská agrese kvalifikována jako okupace gruzínského území. Obsahují důrazné výzvy k odvolání nezávislosti Abcházie a Cchinvalské oblasti a k odsunu okupačních vojsk z Gruzie. Bohužel se mezinárodně přijatá opatření neukázala jako dostatečně účinná. Nezastavila Rusko, jehož další obětí se stala v březnu 2014 Ukrajina. Anexe Krymu zavazuje civilizovaný svět semknout se a zkrotit agresora, dokud ještě nepředstavuje bezprostřední nebezpečí pro země Evropské unie a NATO.

Pro Gruzii je životně důležitou otázkou nedopustit mezinárodní uznání nezávislosti svých okupovaných regionů. V této otázce zůstalo Rusko prakticky osamoceno. Nepodpořily ho ani členské země SNS, které se ocitly pod ruskou nadvládou, nepodpořili ho dokonce ani nejbližší spojenci. Na poli diplomacie nelze v žádném případě považovat za úspěch Ruska, že nezávislost gruzínských okupovaných oblastí (výměnou za uzavření výhodných hospodářských smluv nebo za úplatek od Kremlu) uznal Daniel Ortega (prezident Nikaraguy), Hugo Chávez (bývalý prezident Venezuely) a dva miniaturní ostrovní státy Nauru a Tuvalu. To navíc na počátku roku 2014 odvolalo uznání nezávislosti a navázalo diplomatické vztahy s Gruzii. Za minulé tři roky se ani jeden civilizovaný stát, ani jediný politický lídr mající svou důstojnost, nerozhodl pro takový přečin, jakým je uznání nezávislosti oblastí, kde proběhla etnická čistka a které se nacházejí pod vládou loutkových etnokratických režimů.

Vůči Gruzii pokračuje Rusko ve své krajně reakční a imperialistické politice orientované na záměrné porušování norem mezinárodního práva. Rusko své vojenské jednotky na okupovaných územích značně posílilo, prakticky se chystá na anexi. Na základě „úmluvy“ uzavřené se separatisty 30. dubna 2009 „vymezuje“ Kreml administrativní hranice Abcházie, staví podél celých hranic

pohraniční infrastrukturu a rozmísťuje tam zvláštní jednotky Federální služby bezpečnosti státu (FSB). Použitím práva veta zablokovalo Rusko 15. června 2009 v Radě bezpečnosti OSN působení pozorovatelské mise OSN v Abcházii. To vše představuje vážné ohrožení míru a stability nikoli pouze v Gruzii, nýbrž v celé oblasti.

Mírový proces v Abcházii Rusko blokuje. Gruzínský zákon z 23. října 2008 „o okupovaných teritoriích“, stejně jako gruzínskou vládou schválená „státní strategie ohledně okupovaných území: zapojení se cestou spolupráce“ (schváleno 27. ledna 2010) a „plán činnosti ve strategii zapojenosti“ z 3. července 2010 jsou v platnosti. Cílem vlády je zachování a postupné rozšiřování ekonomických, kulturních a jiných vazeb s občany Gruzie, kteří žijí v okupované zóně, a poukazování na všechna privilegia a sociální výhody, jaké mají občané žijící v neokupované zóně (zvláště v oblasti vzdělávání a lékařské péče). Vládní strategie už má první kladné výsledky.

Gruzínská strana učinila ještě jeden důležitý krok zaměřený na zachování míru v okupovaných oblastech. 23. listopadu 2010 předložil gruzínský prezident Michail Saakašvili na zasedání Evropského parlamentu mírovou iniciativu. Gruzie na sebe vzala jednostranný závazek nepoužít sílu a neobnovit palbu, tj. závazek řešit problém teritoriální celistvosti výhradně mírovou cestou.

Pro realizaci mírových iniciativ Gruzie, řešení vzniklé situace a odvrácení humanitární katastrofy je zapotřebí bezodkladný odchod okupačních sil z Abcházie, internacionalizace mírového procesu za účasti neutrálních států, návrat běženců do jejich domovů. Potom bude možné spravedlivé řešení konfliktu, včetně otázky politického statutu Abcházie.

Rusko v okupaci Abcházie a Cchinvalské oblasti stále pokračuje, avšak cílevědomá zahraniční politika gruzínské vlády a úsilí mezinárodního společenství už přinesly své výsledky. Švýcarsko zprostředkovalo 9. listopadu roku 2011 dohodu mezi Moskvou a Gruzii, podle které Kreml, výměnou za souhlas Gruzie se vstupem Ruska do WTO, přímo nebo nepřímo uznal legitimní státní hranice Gruzie. Výměnu zboží na těchto hranicích, včetně abcházského a cchinvalského úseku gruzínsko-ruské hranice (řeka Psou a Rokský tunel), budou kontrolovat mezinárodní pozorovatelé. Rusko bude i nadále nuceno podnikat další vážné kroky v souladu s fundamentálními normami mezinárodního práva. Uvážlivá a důsledná politika nové gruzínské vlády zaměřená na upravení vztahů s Ruskem přináší první výsledky, zatím tedy ve sféře ekonomické a kulturní spolupráce. Ukončení okupace gruzínských oblastí nebylo dosud projed-

náváno. Události na Ukrajině a na Krymu jsou přesným opakováním události z října roku 1938 (když nacistické Německo odtrhlo od Československa Sudety), nutno doufat, že dají nový impuls k řešení konfliktů v Evropě a urychlí proces deokupace Gruzie i Ukrajiny.

Situace zůstává i nadále velmi složitá. Hlavní zbraní separatistů a ruských agresorů je (a vždy bylo) fyzické násilí, hrubé lži a falšování historie, což je také jednou z forem duchovního a ideologického násilí, kulturní genocidy. Kreml nemá ve svém propagandistickém arzenálu příliš mnoho přesvědčivých právních argumentů pro ospravedlnění vykonaných zločinů a uznání abcházské samostatnosti, proto se pokouší světu předkládat lživé historické stereotypy, aby se před mezinárodním společenstvím jevil jako bojovník za „historickou spravedlnost“.

Předkládaná zpráva dokazuje historické právo Gruzie na své odvěké území: Abcházii. Nesnaží se připravit Abcháze o právo vznášet spravedlivé politické požadavky. Zároveň jednoznačně ukazuje naprostou neudržitelnost „historických argumentů“ vládců Kremlu (V. Putina, D. Medveděva, S. Lavrova) za účelem ospravedlnění pokračující agrese Ruska proti Gruzii. Skutečná, nikoli smyšlená historie je zcela a úplně na straně jednoty a celistvosti gruzínského státu.

Abcházové a Abcházie

Mariam Lordkipanidze

Abcházie se rozprostírá v severozápadní Gruzii. O podobě nejstarší etnické mapy Gruzie, zejména jejího černomořského pobřeží, nepanuje v odborné literatuře shoda, avšak tyto neshody se týkají natolik hluboké minulosti (6.-5. tisíciletí před n. l.), že je vyloučené určit konkrétní etnikum. Od 3. do 2. tisíciletí před n. l. si již můžeme udělat lepší představu. Na západním Kavkaze se předpokládá přítomnost kartvelského (gruzínského), přesněji západogruzínského etnika.

Nalezený archeologický materiál datovaný od řečeného období do antiky dává důvod předpokládat zde přítomnost kolchidské (západogruzínské) kultury, z níž se podle odborníků vydělují jednotlivé lokální varianty. Jedná se však pouze o varianty jediné kultury.

Ve 2.-1. tisíciletí před n. l. dochází v horské, ale i v nížinné části západní Gruzie k rozšíření kartvelského etnického prvku. Potvrzují to kupříkladu svanská (kartvelská) toponymika: například svanský (kartvelský) původ jména města Cchumi (Suchumi, rcchila-habr) a jiná gruzínská toponyma, hydronyma a odedávna se vyskytující příjmení.

Další doklady lze nalézt v řecké mytologii a v příběhu o Argonautech, kteří, jak známo, dorazili do Kolchidy, ale i ve výsledcích lingvistických bádání, která zde předpokládají přítomnost kartvelského jazyka v době příjezdu Argonautů (2. tisíciletí před n. l.), tj. v době nejstarších řecko-kolchidských kontaktů.

Tato tvrzení se mohou opřít i o řecké písemné prameny (Hekataios z Milétu, 6. stol. před n.l., Hérodotos, 5. stol. před n.l., Skylax z Karyandy, 4. stol. před n.l., Strabón, přelom našeho letopočtu aj.), podle kterých zaujímalo království Kolchida celou dolní část západní Gruzie. Je při tom zřejmé, že území bylo až k Dioskurii (Suchumi) osídleno téměř výhradně Kolchy. Severněji od Dioskurie zasazuje Skylax z Karyandy Kolyky, Koraxy a Heniochy, kteří taktéž patří ke kartvelskému obyvatelstvu. Pro určení etnické mapy západní Gruzie je rovněž důležitá zmínka o místě v blízkosti Nikopsie (Tuapse) zvaném Lazika, o němž se zmiňují Flavius Arrianus, Klaudios Ptolemaios a jeden anonymní autor z 5. století. Důležité je jistě i to, že ho Arrianus a ano-

nym z 5. století nazývají „Stará Lazika“, což je nesporným důkazem, že zde žilo lazské (kolchidské, tj. gruzínské, kartvelské) obyvatelstvo.

V severní části Kolchidy žil v horách kartvelský národ Svanů. V souvislosti s tím zasluhuje pozornost tvrzení Strabóna, že Svanové žijí blízko Dioskurie.

Od 1. či 2. století před n. l. se objevují ve starých pramenech první zmínky o Apsilech a Abazgách. Pokud přijmeme tvrzení Claudia Ptolemaia, že území mezi Gagrou a Soči obývali Suanokolchové (Egersvanové u Pawstose Buzanda, arménského autora ze 4.-5. století), je zřejmé, že v 6.-1. stol. před n. l. a v 1. a 2. století n. l. bylo východní Černomoří obýváno Kartvely. Potvrzují to i gruzínské letopisy Leonti Mroveli.

O tom, od kdy Apsilové a Abazgové na území pobývali, nepanuje v písemných pramenech 2. století jednoznačná shoda. Podle jedné skupiny odborníků zde žili od nejstarších dob, tj. byli součástí kolchidského etno-politického a kulturního světa, ve starších písemných pramenech se o nich však mlčí. Existuje i názor, že se objevili na přelomu 1. a 2. století poté, co začalo hromadné stěhování národů severního Kavkazu.

Názory se rozcházejí i v otázce jejich etnicity. Řada odborníků je považuje za národ severokavkazského, adygejského původu. Podle jiných sice patří ke kartvelským (gruzínským) národům stejně jako okolní Egrové (Lazové), Svanové a jiné národy, avšak současní Abcházové jsou potomky vlny osadníků ze severního Kavkazu, která začala až v 17. století. Existuje též migračně-autochtonní teorie, která tvrdí, že současní Abcházové jsou částečně potomky autochtonního národa a částečně sem přesídlili.

Antičtí autoři hovoří o „Apsilii“, gruzínské prameny zase o „Abšileti“. O Abšileti se zmiňuje „Kartlis Cchovreba“ (dílo Džuanšera) v souvislosti s tažením Marwan inb Muhammada do západní Gruzie v 30. letech 8. století. Absilii a jejího vládce Marinose zase vpomíná byzantský historik Teofanes Homologetes v souvislosti s událostmi z počátku 8. století. A zmiňují i jeho syna. Dál ale o Apsilii/Abšileti gruzínské i byzantské prameny mlčí. To proto, že jedna její část byla připojena k Abazgii, načež přijala její jméno, a druhá k Lazice a Absilie jako administrativní jednotka přestala existovat.

Přibližně od 6. století se začíná rozšiřovat termín Abcházie-Abazgie. Po rozpadu Kolchidského království vzniklo v západní Gruzii několik politických útvarů závislých na Římu, do nichž Flavius Arrianus zasazuje Abazgy a Apsily (jihovýchodní část současné Abcházie).

Ve 3. století se západní Gruzie sjednotila do Lazského (Egriského) království, které do sebe zahrnuje i část Apsilie, a to od řeky Egris ckali (Galidzga) po řeku

Kodori. Území na sever od Kodori bylo sjednoceno s Abcházíí, která byla vazalem Lazského království.

Lazika byla v řeckých písemných pramenech bezprostřední pokračovatelkou Kolchidy. Byzantský anonym z 5. století, historikové 6. století Prokopios z Kaisareie, Joannes Lydos, Agathias z Myriny považují Lazy vesměs za potomky starých Kolchů a obě jména se tedy stávají synonymy. „Kolchida se nyní nazývá Lazika,“ píše například Prokopios z Kaisareie.

V 6. století, následkem byzantsko-iránské války, Lazské království zesláblo. Byzanc si podrobila Abazgii a její knížata (v gruzínských písemných pramenech eristavové) se stala vazaly Byzantské říše. Abazgie pro ni představovala vítanou oporu proti Lazice, a proto Byzanc přispívala k posílení její pozice v regionu. Ještě v témže století připojila Abazgie ke svému území sousední Sanigii, Missimianii a poté i část Apsilie. Ačkoli mezi odborníky panují spory ohledně etnické příslušnosti Sanigů, Missimianů atd., kulturně-historicky jde o Gruzíny (Kartvely). Pozornost zasluhuje gruzínský historik Džuanšer, který hovoří o tažení arabského vojevůdce Marwana ibn Muhammada do západní Gruzie (30. léta 8. století) a píše, že Marwan zpusťošil město „Abšileti a Abchazeti Cchumi“. Nelze pominout fakt, že fráze „město Abšileti a Abchazeti“ se dochovala pouze v nejstarším zachovaném textu „Kartlis cchovreba“ (spis královny Anny) a v pozdějších textech se „Abšileti“ nevyskytuje. Autorovi bylo očividně známo, že Cchumi bylo městem Abšileti, ale ve 30. letech 8. století už bylo součástí Abcházie a pozdější opisovatelé o tom neměli ani tušení a pasáž tedy upravili tak, že Mervan zpusťošil abcházské město Cchumi.

Takto široce byl tedy název Abazgie (Abcházie) vnímán. V 80. letech 8. století ale došlo ke spojení Abcházie a Egrisi a vznikl tak jediný západogruzínský státní útvar, čímž se význam pojmu Abcházie ještě rozšířil. „Abchazeti“ nebo „Abazgie“ nyní označovalo celou západní Gruzii. Abcház-Abazg byl tedy jak obyvatel Abcházie, tak každý západní Gruzín.

Hlavou státu se stal kníže Leon (v gruzínských písemných pramenech kníže = mtavari), zároveň též vazal Byzance. Jeho stát sahal od Nikopsie po řeku Čoroch a od Černého moře k Lišskému (Lichi, Suramskému) hřbetu.

Podle gruzínských pramenů (jiné prameny neexistují) provdal poslední představitel kartlijského královského domu, bezdětný Arčil, svoji neteř, dceru zemřelého krále Mira, za Leona Abcháze a postoupil mu korunu Egrisi. Z toho lze předpokládat, že spojení těchto dvou západogruzínských politických celků bylo dobrovolným dynastickým aktem. Koncem 8. století se Leonovi II. podařilo

osvobodit od vazalství vůči Byzanci, přijal titul krále a stal se zákonným dědičným vládcem celého území. (Abcházie byla jeho dědičným územím, vládu nad Egresi vyženil.) O původu poddaných prameny mlčí. Řada odborníků se domnívá, že to byli negruzínští Abcházové, jiní věří, že šlo o abcházské Gruzíny, další je považují za Řeky a někteří za cháněnce Byzance. Všechna tato tvrzení zůstávají pouze ve sféře dohadů. Avšak v tomto případě není etnický původ to nejdůležitější. Nové království zaujímající celou západní Gruzii bylo složením populace, jazykem, kulturou, písemnictvím a státní politikou fakticky gruzínským státem a jeho králové tedy Gruzíny. Nelze zároveň vyloučit negruzínské osídlení v té části Abcházského království, která se nalézala daleko na severozápad od nynější Abcházie. Arménský historik Hovhannes Draschanakertci (Hovhannes Katolikos) nazývá tento stát v 10. století „Egrisi“, jejich krále „krály Egrisi“ a obyvatele „Egrisany“. Jeho krajan Vardan Veliký (poč. 13. století) považuje krále Abcházie za potomky gruzínského krále Vachtanga Gorgasala (2. polovina 5. století). Genetika je bezpochyby velmi důležitý faktor, ale důležitější je vlastní národní identita. Proto je mnohem významnější, jak se označovali králové sami. Dochovala se jejich označení, například krále Konstantina III. (893-922), Giorgiho II. (922-957), Leona III. (957-967), kteří se označují pouze jako „králové“. Nemá pro ně žádný význam, z jaké historicko-geografické oblasti pocházejí. Jsou svou národní identitou Gruzíni (Kartvelové). Titul „král Abcházů“ se objevuje až koncem 10. století, po korunovaci Bagrata Bagrationiho v Kutaisi. Svědčí o tom i genealogické seznamy knížat (mtavarů) a králů západní Gruzie (tzv. Divan abcházských králů), který se za krále Konstantina II. nazývá „Divan králů“ a po králi Bagratovi III. (975-978) „Divan abcházských králů“.

Abcházské království bylo gruzínským státem, naprostou většinu obyvatelstva tvořili Gruzíni: Kartové, Egrové, Svanové, Abcházové. S největší pravděpodobností nešlo o stát jednoho národa. Jak už bylo řečeno, není vyloučeno, že na severozápadě, který nyní leží v Rusku, žili i příslušníci sousedních severokavkazských etnik. Podle Vachušti Bagrationiho se království skládalo z osmi správních jednotek: vévodství (saeristavo) abcházské, cchumské, egriské (centrum Bedna), Gurie, Rača-Lečchumi, Svaneti, Argveti (centrum Šorapani) a Dolní Imeretie (centrum Kutaisi). Abcházie byla jen jednou z částí „abcházského“ království. Vachuštiho popis potvrzují navíc i jiné zdroje.

Je pozoruhodné, že právě v období existence „Abcházského“ království (9.-10. století) se panovníkům podařilo vymanit zemi z područí Konstantinopolskému patriarchátu.

Abcházské vévodství, které původně spadalo pod jurisdikci Konstantinopolského patriarchátu, se přeorientovalo na západogruzínskou církev a tím přešlo pod kontrolu jejího sídla ve Mcchetě.

Bylo samozřejmě velmi náročné osvobodit se od politické podřízenosti Byzanci, ale ještě mnohem složitější bylo zbavit se církevního jha a vykořenit nejen panství byzantské církve, ale i její nábožensko-kulturní vliv. Aby toho dosáhli, začali západogruzínští („abcházští“) králové zakládat nová gruzínská centra. Za západogruzínského krále Giorgiho II. (922-957) bylo založeno biskupské sídlo v Martvili, za Leona III. (957-967) v Mokvi. Král Bagrat III. (první král sjednoceného gruzínského státu, vládl 978-1014) založil biskupskou katedru v Bedii namísto katedry v Gudavě. Tyto nové katedry se staly centry gruzínské kultury. Vznikala tu gruzínská hagiografická a hymnografická díla, na královském dvoře byla napsána kronika králů, tzv. „Divan abcházských králů“, byly vystavěny skvosty gruzínské architektury. Království i nadále vyznávalo agresivní politiku, jejímž hmatatelným výsledkem bylo sjednocení Gruzie a vznik jednotného gruzínského státu.

Pokud by království nebylo gruzínským, ale apsujským královstvím, jeho králové by určili za hlavní město Anakopii, centrum vlastní Abcházie, a nepřenesli by hlavní město do Kutaisi, jednoho z nejstarších center gruzínské státnosti a kultury. Církev by se neoddělila od Konstantinopolské eparchie, a pokud by se oddělila, utvářela by se jako „abcházská“ (apsujská) církev a nepřipojila by se ke gruzínské církvi s bohoslužbami v gruzínštině. Po odtržení od Konstantinopolského patriarchátu se stal gruzínský jazyk s konečnou platností jazykem bohoslužeb a státní správy v celé západní Gruzii. Ze začátku 9. století se dochovala gruzínská epigrafika.

Ohromný význam má i to, že západogruzínská („abcházská“), kachetská, taoklardžetská a kartlijská architektonická škola mají některé zvláštní, typické rysy, avšak jejich obecný charakter je gruzínský. Nutno podtrhnout, že společné rysy jednotlivých gruzínských politických útvarů se projevují už před sjednocením do jediného středověkého státu Sakartvelo (konec 10. století). Dokládají tak existenci společných historických kořenů a svůj všeobecně gruzínský charakter.

Jak bylo zmíněno výše, se vznikem jediného západogruzínského státu se význam pojmů „Abcházie“ a „Abcház“ rozšiřuje. Nyní označují celou západní Gruzii, lépe řečeno celý sjednocený západogruzínský stát, všechny západní Gruziny.

Od konce 10. století se ještě více rozšiřuje význam pojmů „Abcházie“ a „Abcház“, kdy v titulatuře králů sjednoceného západogruzínského království zau-

jímá první místo titul „král Abcházů“. Zákonný následník z královského rodu Bagrationi Bagrat (975/8-1014), později první král sjednoceného gruzínského království Sakartvelo, který byl po mateřské linii jediným zákonným dědicem západogruzínského trůnu, byl nejdříve korunován jako král Západní Gruzie a obdržel titul „král Abcházů“; titul „král Kartvelů“ získává až na počátku 11. století po smrti předchozího „krále Kartvelů“. Začíná se titulovat „král Abcházů, král Kartvelů“. Po sjednocení Kacheti a Ereti k titulu přibýlo ještě „král Erů a Kachů“. Plná titulatura krále Bagrata tedy zněla: „Bagrat, král Abcházů, Kartvelů, Erů a Kachů“ a z milosti císaře Basilia II. získal navíc i titul „kuropalat“.

Jelikož stál na prvním místě titulatury titul „král Abcházů“, objevují se v gruzínských i zahraničních pramenech pojmy „Abcház“ a „Abcházie“ jako synonyma k pojmům „Gruzín“ a „Gruzie“. Cizí autoři (Řekové, Arabové, Rusové aj.) si přitom byli vědomi, že „Abcházie“ je Gruzie, tedy Ibérie. Například byzantský historik Georgios Kedrenos (11. století) nazývá krále jednotné Gruzie Giorgiho I. (1014-1027) archontem Abcházie a jeho syna krále Bagrata IV. (1027-1072) archontem Ibérie. Byzantský historik Ioannes Zonaras (konec 11. století - začátek 12. století) stejného Bagrata nazývá archontem Abcházie. Když Kedrenos popisuje nájezd císaře Basilea II. na Gruzii, píše: „Basileos vystoupil proti Giorgi Abazgovi a vydal se do Ibérie.“ „Abazg“ a „Iber“ jsou pro Byzantince totožný pojem. Stejně je tomu s pojmy „Abazg“ a „Gruzín“ u východních autorů (Peršané, Arabové) té doby. Arabský geograf a historik Yáqút al-Hamawí ar-Rúmí (13. století) píše, že Abcházie je země obydlená křesťany, kteří se nazývají Kurdžami (tj. Gruzíni). Seldžucký kronikář 13. století Ibn Bībí říká o královně Tamaře, že je spíše královnou Gurdžů (Gruzínů) a vládne Abcházskému království, jehož hlavním městem je Tbilisi. Abcházii ztotožňují s Gruzii Nizámí Gandževí, Chákání Šírvání aj. ruské středověké letopisy doslova zmiňují, že Iber a Abcház jsou identické pojmy („авер иже суть обези“).

Území vlastní Abcházie bylo v západogruzínském království zastoupeno dvěma správními jednotkami: vévodstvím abcházským a cchumským.

Pokud by pro krále jednotné Gruzie, jakož i pro Gruzíny obecně, nebyl Abcház stejným Gruzínem jako například Egr, Kart či Kach, králové Gruzie by si jistě změnili svou titulaturu. V titulatuře gruzínských králů v průběhu staletí zaujímaly velmi vážené místo tituly byzantského dvora: kuropalat, kesar, aj. Král David IV. Budovatel (1089-1125) posoudil reálnou politickou situaci Gruzie a vzdal se byzantských titulů, ačkoli jeho předkové o ně usilovali a s hrdotí je používali. David IV. byl ještě coby princ jejich nositelem, ale sám se jich vzdal. Otázka titulu

„král Abcházů“ nebyla a nemohla být vznesena, protože „král Abcházů“ = „král západní Gruzie“, „král Gruzínů“.

Starí Abazgové, Apsilové a Kartvelové byli historicky i kulturně stejnými Gruzíny jako Egrové, Svanové, Kartové, Kachové a jako všechny kartvelské etnické skupiny a měli stejný podíl na budování gruzínského státu a gruzínské kultury.

Po maximálním rozšíření významu pojmu „Abcházie“ a „Abcház“ začal opačný proces. Na konci 15. století se v důsledku procesů uvnitř státu a zahraniční situace gruzínský stát rozpadl na čtyři části: království Kartli, Kacheti, Imereti a knížectví Samcche-Saatabago. Proces dezintegrace feudálního státu však pokračoval a v hranicích království Imereti vzniklo knížectví Guria a Odiši (Samegrelo). Abcházie se stala součástí knížectví Odiši, ale v 17. století se v čele s knížecím rodem Šarvašidze oddělila a vznikl tak nový útvar, který spadl v souladu s právem pod království Imereti. I v této době byla Abcházie z hlediska historicky-kulturního gruzínskou správní jednotkou, pravda, se silnějším tureckým vlivem.

V této době začíná opačný proces, totiž zužování významu pojmů „Abcház“ a „Abcházie“. Od té doby Gruzíni za Abcházíi označovali jen Abcházské knížectví.

Od konce 15. století a počátku století 16. vznikl na jihovýchod od Gruzie silný a agresivní muslimský šíitský stát, safíjovský Írán, na jihovýchodě potom silný, agresivní, muslimský sunnitský stát - osmanské Turecko. V průběhu 16.- 18. století probíhaly mezi těmito dvěma státy neustálé boje o rozšíření vlivu na Blízkém východě. Jedním z nejbližších cílů, kterých chtěly obě říše dosáhnout, bylo dobytí Gruzie. Během celého tohoto období byla Gruzie válečnou arénou. Gruzínské politické útvary se v rámci svých možností snažily klást odpor oběma říším, přičemž využívaly podpory jednoho nepřítele proti druhému. Gruzíni umírali v nerovných bojích a počet obyvatel na územích zasažených boji se snižoval. Na vyliďněných územích se postupně začali usazovat gruzínští horalové z jižních svahů Kavkazu. Jejich místo postupně zaujímaly horské národy ze severního Kavkazu vytlačovaní ze severu Ruskem. V Kacheti se tak objevilo lezgínské, v Šida Kartli (centrální Kartli) osetské (alánské) a v západní Gruzii čerkesko-adygejské obyvatelstvo, původně obývající území na středním toku řeky Kubáň. Zde jsou zachyceni na cizích mapách ze 16. a 17. století pod jménem Apsua. Poté, co se s pomocí Turecka usadili v Gruzii, přesněji v její provincii Abcházie, začali je nazývat tehdejší Gruzíni Abcházové podle vzoru obyvatel Abcházie = Abcház. Podle gruzínské středověké tradice je cizinec usazený v Gruzii v první generaci „chizani“ a ve třetí „mkvidri“, tj. původní (avšak nikoli

docela). Od té doby probíhá na osídleném území míšení obyvatelstva. Postavení křesťanství v Abcházii začíná pozvolna oslabovat, což je zapříčiněno zesílením vlivu původních severokavkazských kultů, které si s sebou imigranti přinesli ze své domoviny. Zároveň také sílí snaha Osmanské říše šířit zde islám a upevnit tak své pozice.

V Abcházii, kam křesťanství proniklo v prvních stoletích našeho letopočtu, se v 6. století stalo státním náboženstvím, ale jeho vliv se zmenšil. Mezi knížectvím Samegrelo a oddělenou Abchází propukly feudální spory. Ke konci 17. století knížectví Samegrelo ztratilo část svých držav - území mezi řekami Kodori a Inguri, které je z historie známo pod názvem Samurzakano.

Od 16. století se postupně stávají nájezdy „Abcházů“, tj. národa Apsua, na západní Gruzii stále častějšími, zvláště na knížectví Samegrelo. Dokumentární údaje jasně ukazují, jak se v průběhu 16.-17. století zmenšuje území jurisdikce západogruzínské eparchie, jak postupně Gruzíni i křesťanství přicházejí o území za řekou Inguri. Pokud podle údajů ze 16.-17. století vesnice za řekou Inguri patřily k Odiši (Samegrelo), na začátku 18. století jsou už stejné vsi obsazeny Abcházý, tj. národem Apsua. V cizích pramenech z poloviny 17. století se Bičvinta (Picunda) nacházela v Samegrelo, pod jurisdikci hlavy západogruzínské církve spadalo „Odiši, země Imerů, Gurijců, Abcházů a Svanů, jeho chrám (metropole) se nacházel v Bičvintě poblíž Abcházie“, tzn. že Bičvinta ještě nebyla „Abchází“ podle toho, jak cizinci vnímali regiony osídlené nově příchozími národy.

Odrážen nájezdy horalů ze severního Kavkazu, podněcovaných a podporovaných Tureckem bylo stále obtížnější, situace se zkomplikovala a vládce Samegrelo (mtavar) Levan II. Dadiani (1611-1657) dal v Kelasuri (poblíž Suchumi) vybudovat proti nájezdníkům obrannou zeď. Do 17. století se Abcházové po stránce sociální, kulturní a náboženské od ostatních obyvatel Gruzie nelišili. Cizinci, jejichž svědectví jsou v této otázce velmi cenná, považují Suchumi 13.-15. století za gruzínské město. Suchumský biskup Pietro Geraldí v dopise z roku 1330 jmenuje mezi obyvateli Suchumi Gruzíny (Kartvely) a také muslimy a Židy, což ukazuje na to, že v této době v Suchumi Abcházové nebyli. Poblíž Suchumi je na italské mapě z 15. století vyznačen „porto Mingrelo“, v 17. století se mapa mění. Giovanni Giuliano da Luca, který v roce 1630 pobýval v západní Gruzii, píše, že životní normy Abcházů jsou shodné s čerkeskými, jejich jazyk se liší od jazyka sousedů, nemají psané zákony, nemají vlastní písemnictví, a ačkoli jsou křesťané, nemají žádné křesťanské zvyky. Žijí v lesích, kde pasou malá stáda, živí se divokou zvěří a lesními plody. Nepěstují pšenici, nepoužívají ani sůl. Podle svědectví Arcangela Lambertihho, který pobýval v západní Gruzii téměř 20

let, Abcházové nežili ve městech a nebyli ničimi nevolníky. Žili v lesích, horách, kde na ně jiní neútočili, spory měli jen mezi sebou.

Ve 40. letech 17. století pobýval v Gruzii známý turecký geograf a historik Evliya Çelebi, který popsal životní styl Abcházů jako odlišný od životního stylu sousedních Gruzínů. V té době už v Abcházii vládne islám, ale podle Çelebiho Abcházové neznají korán a nemají vůbec žádné náboženství.

Výše řečené jen potvrzuje tvrzení gruzínské historiografie o změně historicko-kulturně-náboženského charakteru abcházského obyvatelstva, což bylo pravděpodobně důsledkem přinejmenším částečné obměny etnického složení obyvatelstva.

V historickém vyprávění Adygejců se opakuje téma jejich přesídlení z dalekých zemí. O životě v horách vypráví národní epos o Aigrovi, podle kterého bůh války abcházské mytologie hlídal vrcholky hor a k pobřeží se vydával jen na lup. Vyprávění o Inal Kubovi (adygejský folklór) líčí adygejského vůdce, který dobyl Abcházii, kde neočekávaně zemřel a byl pohřben v Pschu. Ve vyprávěních se neobjevuje ani gruzínský král David IV., ani královna Tamara, což svědčí o tom, že v době jejich panování (11.-12. století) zde Abcházové ještě nežili.

Je možné, že jsou v těchto vyprávěních zachyceny události různých dob, na pozadí výše zmíněných událostí však zasluhují pozornost.

K čemu dochází, čím jsou způsobeny takové změny? Na tuto otázku má gruzínská historiografie odpověď. Přesvědčení, že Abcházové, tj. národ Apsua, není zakavkazského původu, není objevem gruzínských vědců. To už bylo zmiňováno dříve. Už v 19. století o tom psal například Ďjačkov-Tarasov: „Abcházové nežili vždy tam, kde nyní. Mnoho historických faktů, jejich příběhy a obyčeje ukazují, že přišli ze severu, tlačili na kartvelské národy, dokud se nezastavili u řeky Inguri.“

Abcháze ve středověké Gruzii i sousedních zemích považovali za Gruzíny. Podle etnokulturní koncepce Leonti Mroveliho byla celá západní Gruzie až k řece Kubáň (nyní v Rusku) údělem Egrese (eponym západních Gruzínů). Nezávisle na tom, kdy vznikl „Život králů“ Leonti Mroveliho (v 8., 10. nebo 11. století), autorovi byla existence Abcházie známá, nicméně při popisu etnokulturní situace v Gruzii o ní mlčí, což je možná dáno tím, že Abcházii/Egrisi považoval za Gruzii. V 11. století, kdy antiochijský patriarcha zpochybnil autokefalitu gruzínské církve, opřel znamenitý Giorgi Mtacmindeli na půdě patriarchátu právo gruzínské církve na samostatnost o evangelizační činnost apoštola Ondřeje. Poukázal na to, že jeden z dvanácti apoštolů, Šimon Kananejský, je pohřben v Nikopsii (Gruzie/Abcházie), čímž byla tato otázka vyřešena. To jasně dokazuje, že jak pro Gruzíny,

tak pro Byzantince a celou tehdejší mezinárodní společnost byla Abcházie součástí Gruzie, Abcházie a Gruzie (Sakartvelo) byly volně zaměnitelné pojmy.

Vachušti Bagrationi píše o západní Gruzii, že se tato země nejdříve jmenovala Egrisi, poté Abchazeti a ještě později Imereti. Pro něho je západní Gruzie Egrisi/Abchazeti/Imereti. Ačkoli Abcházii a Abcháze znal, bylo mu také velmi dobře známo, že je Abcházie součástí Gruzie a Abcházové že jsou Gruzíni. Bylo tomu tak až do konce 17. století.

První zpráva o existenci jazyka Abcházů (Apsua) pochází až z 18. století.

Gruzínský historik 13. století v souvislosti s narozením následníka trůnu znamenal, že královna Tamara pojmenovala svého syna podle svého otce Giorgi, ale říkala mu také „Laša“, což v překladu z aparského jazyka znamená „osvětitel světa“.

Důvodem pro identifikaci jazyka aparského s abcházským je nejen fonetická blízkost slov „apsar“ a „apsua“ ale i skutečnost, že v současném jazyce apsua (abcházštině) „Laša“, „Alaša“ znamená světlo, svit, jas. V daném případě je nutno zvážit ještě to, že v jedné z verzí „Kartlis cchovreba“ („Život Gruzie“), v tzv. Rukopise královny Mariam ze 17. století, zmínka o aparském jazyce chybí. Vachušti Bagrationi vycházel z textu ze 13. století. „Jazyk Apsarů“ se objevuje v 18. století, ale není známo, kdo vlastně ti Apsarové byli. Není vyloučeno, že královna Tamara pojmenovala svého syna Laša kvůli významu toho slova, za zvážení stojí i to, že jméno Laša je známo z gruzínského náhrobního textu z 8. století.

V jazyce současných Apsua (Abcházů) odpovídá „Al-aša“ významu jména „Laša“ doby královny Tamary, což ovšem není důvodem pro tvrzení, že Abcházové (negruzínští) měli tehdy v Gruzii výjimečné postavení a královna na znamení úcty k nim pojmenovala svého syna Laša, jak se snaží dokázat někteří historikové. Abcházové 12. století nebyli žádnými Apsary, byli to Gruzíni a jejich jazyk byl tedy gruzínština. Nyní se obraťme k epigrafice. Ve vlastní Abcházii 11.- 14. století (Msigchua, Chuapi, Anuchva, Lichni aj.) jsou známy pouze gruzínské nápisy, což je důkaz, že zde žili Kartvelové. V 16.-17. století se v Abcházii objevuje i negruzínské obyvatelstvo, což se projevuje úbytkem gruzínských nápisů. Neznamená to ovšem, že by se místo nich začaly vyskytovat nápisy v jakémkoli jiném jazyce, včetně jazyka apsua.

Do 19. století neměl abcházský jazyk psanou formu a tak tomu bylo až do druhé poloviny 19. století, kdy na gruzínštinu sílil tlak ze strany ruské vlády ve snaze podnitit spory uvnitř Gruzie. Abcházie se pro tyto snahy ukázala jako relativně úrodná půda. Pod záminkou ochrany etnické menšiny a její kultury byly v 60. letech učiněny pokusy o vznik abcházské (apsua) literatury. První abeceda jazyka apsua byla sestavena známým P. K. Uslarem na základě ruského

písma. Následovaly snahy o zdokonalení abecedy. N. J. Marr vytvořil novou abcházskou abecedu na základě latinky. V roce 1892 se pedagog K. Mačavariani a jeho žák (pozdější zakladatel a klasik abcházské literatury) D. Gulia pokusili tuto abecedu vylepšit. Roku 1938 vytvořil D. Gulia ve spolupráci s gruzínskými filology A. Šanidze a S. Džanašia ještě dokonalejší abecedu na bázi gruzínské abecedy a v roce 1954 byla tato abeceda nahrazena dosud používanou abecedou na základě azbuky. První kniha v jazyce apsua, výbor veršů D.Guliy, vyšla poprvé v Tbilisi roku 1912.

Vláda carského Ruska začala po zániku a zrušení Gruzínského království (1801) a zániku autokefality gruzínské církve (1811-1814) překládat bohoslužbu z gruzínštiny do církevní slovanštiny. Pro své záměry se Rusko snažilo použít i tragické události z abcházské historie spojené s hromadným odchodem muslimského obyvatelstva do Turecka, který vyprovokovalo, a těm, kteří se později chtěli vrátit zpět, činilo překážky. Gruzínům nebylo dovoleno se na zčásti opuštěném území v západní Gruzii usazovat, místo toho byla oblast osídlována Armény, Rusy a představiteli dalších národností.

Dobový tisk dobře ilustruje to, jak se gruzínská inteligence v čele s I. Čavčavadze snažila bránit vysídlování muslimů do Turecka. Tyto okolnosti jsou popsány v knize známého abcházského historika G. Dzidzariy a v pracích gruzínských odborníků na tzv. „muhadžirství“.

Vláda Gruzínské demokratické republiky dokonce v roce 1920 na rady zemí Dohody vznesla ústy svého delegáta otázku týkající se návratu muhadžirů. Proces osídlování Abcházie Rusy a Armény pokračoval i v sovětském období, o čemž svědčí i soupisy obyvatelstva. Tato politika sovětské vlády byla zjevně zaměřena proti původnímu gruzínskému obyvatelstvu.

Po zániku gruzínské státnosti se vláda carského Ruska snažila vykořenit používání i samotného názvu „Abcházie“, která se v systému ruské správy z roku 1864 nazývala „Suchumský vojenský úsek“ a od roku 1883 „Suchumský okruh“, který byl podřízen generálnímu gubernátorovi v Kutaisi. Nehledě na snahy ruské vlády se název „Abcházie“ v gruzínštině zachoval a v roce 1918, kdy vznikla Gruzínská demokratická republika, byla Abcházie její autonomní součástí. To uznala i vláda sovětského (bolševického) Ruska v dohodě s Gruzii ze 7. května 1920.

Během let existence Gruzínské demokratické republiky se vláda sovětského Ruska za pomoci místních gruzínských bolševiků snažila tuto republiku oslabit. Nejaktivněji vystupovali nepřátelé republiky v jejích okrajových oblastech, kde neustále podporovali separatistické snahy. Po anexi Gruzie sovětským Ruskem v únoru 1921 a násilném ustavení sovětské vlády byly tehdy v Abcházii

probíhající procesy osvětleny v dílech historiků i v projevech vůdce abcházských bolševiků N. A. Lakoby.

29. května 1921 bylo na zasedání vedoucích pracovníků Zakavkazska v Batumi přijato rozhodnutí o vzniku Abcházské SSR.

Na tomto zasedání vystoupil S. Ordžonikidze, S.Kavtaradze, M.Torošelidze a Š.Eliava. „Otázka ohledně nezávislosti Abcházie,“ řekl N. Lakoba, „vznikla v roce 1921 a nyní po sovětizaci ji znovu vznáším já a soudruh Ešba. V Batumi soudruzi Sergo a Eliava ukázali, že je taková nezávislost v zájmu vytvoření sovětské moci v Abcházii nezbytná jako zástěrka. Soudruzi odpověděli, že pokud je nezávislost Abcházie nutná v zájmu sovětské moci, tak ji neberte jen jako zástěrku, ale jako plnou nezávislost.“

Jak ukazuje tento materiál, potřeba založení „nezávislé“ Abcházie bylo považováno jen za „zástěrku“ a hledělo se na ni jako na dočasné řešení.

Ve 20. letech vznikly i jiné „nezávislé republiky“ (Stavropolská, Kubáňská, Černomořská aj.), které se brzy staly oblastmi Ruské federace. Podobné jevy se děly i v Zakavkazsku.

Když poukazujeme na převahu gruzínského obyvatelstva v Abcházské ASSR, je třeba poznamenat, že to je zákonitý jev, celé území ASSR bylo součástí gruzínského státu. Od nejstarších dob zde žil gruzínský národ - historičtí Abcházové. Naši pozornost si zaslouží výsledky antropologických bádání dokazující fakt, že etnická identita nejstarších etnik na území současné Abcházie byla gruzínská a lišila se od severokavkazských adygejských skupin.

Studium této otázky komplikuje skutečnost, že se Abcházové nazývají jak původní abcházští Gruzíni, tak etnické skupiny, které do Abcházie dorazily později. Další komplikací je to, že někteří Gruzíni (zejména Megrelové) se za obživou stěhovali do Abcházie (z části z nich si Abcházové udělali své nevolníky) - a pokud ne oni sami, jejich potomci už se v oficiálních dokumentech označují za „Abcháze“, tj. Apsua.

Po ustavení sovětské vlády se Abcházie oficiálně stala SSR a na základě dohody s Gruzii spadala pod Gruzínskou SSR. V roce 1931 se stala ASSR přímo v rámci Gruzínské SSR.

Gruzíni, stejně jako ostatní národy, nazývají Abcházty ty, kteří sami sebe nazývají Apsua. Ti, kteří se nazývají Apsua, mají plné právo žít v zemi, kde žijí, a rozvíjet tam i svou kulturu. Gruzíni jsou autochtonním národem. Apsua a jednotliví představitelé národů, které zde mohly žít od různých dob pohromadě, zde žijí od 16.-17. století. Na přelomu 19. a 20. století začíná proces odcizování a vznik negruzínské identity národa Apsua, zvláště silně tento proces probíhal

ve 20. století během sovětské éry. Abcházové žijí v Gruzii, ale nemají právo na oddělení od ní.

Pozornost si zasluhuje fakt, že Abcházové sami sebe nazývají „Apsua“, svůj takzvaný stát „Apsny“, ale když mluví nebo píší rusky, nebo jakýmkoli jiným jazykem, mluví o sobě jako o „Abcházech“, což je slovo gruzínského původu, které se prostřednictvím ruštiny dostalo i do ostatních jazyků.

Rádi bychom dodali, že z gruzínské historie prakticky neznáme národnostní třenice mezi národem Apsua (Abcházý) a Kartvely (Gruzíny). Ve středověku docházelo k obvyklým feudálním sporům, ale sousedské vztahy byly dobré, existovala smíšená manželství apod. Sovětská moc zde měla své zastánce a agenty, kteří se podle příkazů příslušných orgánů snažili zažehnout nepřátelství mezi Gruzíny a Apsua a s tímto záměrem se uchýlovali k různým metodám. Separatisticky naladěné síly protestovaly proti ustanovení sovětské vlády z roku 1938, kdy byla abcházská abeceda změněna z latinského základu na gruzínský, a tvrdily (tvrdí to dodnes), že celá změna byla namířena proti jejich národním zájmům. Není jasné, proč by měla být latinka Abcházý vnímána jako jejich národu bližší než gruzínská, ale pokud tuto otázku ponecháme stranou, musíme poznamenat, že toto ustanovení nebylo přijato gruzínskou vládou, nýbrž sovětskou vládou v souvislosti se změnou grafických systémů na grafiku svazových republik (popř. na ruskou). Tato událost byla a je dosud separatistickými kruhy využívána pro podněcování nesnášenlivosti mezi Abcházý a Gruzíny. V souvislosti s ustanovením sovětské vlády z 24. ledna 1938 došlo i k dalším změnám: vyučovací jazyk národních škol byl změněn na jazyk svazové republiky nebo jazyk ruský.

V abcházských školách probíhala výuka v abcházštině pouze v 1.-4. třídě, od 5. do 10. třídy potom rusky. Gruzínština se vyučovala jako zvláštní předmět. V Gruzii velmi dobře věděli, že cílem tohoto opatření bylo rozšíření ruštiny a následné poruštění národa Apsua. Gruzínská vláda se obávala zhoršení situace v Abcházii, takže „reformu“ výuky provedla na příkaz nejvyšších sovětských orgánů až roku 1945. Vláda Gruzie využila toho, že ustanovení umožňovalo vést v autonomních republikách vyučování v jazyce svazové republiky, přijala proto rozhodnutí o změně vyučovacího jazyka na gruzínštinu (od roku 1945-1946) při zachování povinné výuky abcházštiny. Toto opatření bylo namířeno proti porušování národa Apsua, ale opět se objevily protesty, kdy jedna skupina abcházské inteligence (K. Šakryl, G. Dzidzaria, B. Šinkuba) poslala v únoru 1947 na znamení protestu list Ústřednímu výboru Komunistické strany SSSR o potlačování národních zájmů Apsua (Abcházů) ze strany gruzínské vlády, následkem čehož byl na základě příkazu z Moskvy obnoven předchozí stav.

Vznikl dojem, že Gruzíni utiskují Abcháze a vrchní vláda ochraňuje jejich práva. Cílem bylo posílení separatistického hnutí a východisko pro oddělení se od Gruzie a vstup do Ruska. Protesty vyvolala i obnova gruzínských toponym, která byla svého času změněna na turecká a ruská.

Nehledě na to, že byl národ Apsua v autonomní republice elitním národem, jeho nároky inspirované Kremlem nebraly konce.

Do Moskvy přicházely četné stížnosti na gruzínské představitele a prosby o vydělení Abcházie z Gruzínské SSR a její následné začlenění do RSFSR. Mezi nejzávažnější projevy separatismu patřilo shromáždění lidu ve vesnici Lychny v Gudautském okrese 18. března 1989. Mnohatisícové shromáždění Abcházů přijalo „Deklaraci z Lychny“ s požadavkem Abcházii a Gruzii rozdělit a začlenit Abcházii do SSSR jako jednu ze svazových republik.

Když se Gruzíni seznámili s obsahem „Deklarace“, vydala skupina historiků kolektivní práci „Nástin dějin Abcházie/Gruzie“, která vyšla roku 1999. V této práci je podána odpověď na řadu otázek. Pro abcházské separatisty tato práce nemá žádnou váhu, stejně jako pro ně nemá význam ani kolektivní práce skupiny odborníků „Nástin dějin Abcházie-Gruzie“, která vyšla roku 2007 gruzínsky, roku 2009 rusky (s doplněními) a roku 2011 anglicky. Je v nich vrženo světlo na dějiny Abcházie od nejstarších dob po současnost. Kromě jejich nezákonných požadavků pro ně nemá význam nic.

Ačkoli se v těchto pracích objevují některé rozpory týkající se dílčích otázek abcházských dějin, to, že je Abcházie nedělitelnou součástí Gruzie, že historický Abcház je Gruzín, že nikdy neexistoval nezávislý abcházský stát, v tom jsou všichni zajedno.

Apsua byl elitní národ v autonomní republice, kterou tvořili ze 17% a Gruzíni z 45% obyvatelstva. Nejvyššími představiteli mohli být jen Abcházové, měli své vlastní kvóty na všech typech vysokých škol. Narodil od ostatních autonomních republik v Rusku, v Abcházii vycházely ve velkém množství knihy, časopisy a noviny v abcházštině, existovalo divadlo, rozhlas, televize, vysoké školy, zvláštní oddělení svazu spisovatelů, divadelníků a jiné. V nejvyšších státních orgánech Gruzínské republiky byli vždy i představitelé autonomní republiky. Pokud lze tedy v autonomní republice hovořit o útlaku, pociťovali ho Gruzíni.

Krátký přehled kulturních památek v Abcházii (Gruzie)

Lia Achaladze

Na základě současných poznatků o gruzínském kulturním dědictví můžeme materiální památky v Abcházii rozdělit do čtyř základních skupin:

- i.* Architektonické památky
- ii.* Písemné památky
- iii.* Církevní předměty
- iv.* Archeologické památky

Tato klasifikace není definitivní a může doznat změn, poskytuje nám však určitou informaci ohledně obecné charakteristiky památek materiální kultury Abcházie.

i. Architektonické památky představují v rámci abcházských materiálních památek největší skupinu, jejich počet převyšuje sto. Nehledě na to, že se většina památek dochovala v porušeném stavu, jejich historický význam je nesporný. Architektonické památky zahrnují dvě nejpočetnější podskupiny:

- a) památky církevní (kultovní) architektury
- b) památky světské architektury

Do první skupiny patří klášterní komplexy, chrámy, menší kostelíky a kaple. Do druhé skupiny patří fortifikační architektura, mosty, dvory světské i církevní šlechtý atd.

Jak známo, nejstarší architektura dobře odráží tvůrčí potenciál národní kultury. Architektonický vývoj samozřejmě neprobíhá na izolovaném území, přebírá naopak různá témata a prvky odjinud. Využití zkušeností jiných kultur bez ohledu na místní architektonické tradice by však byla jen povrchní nápodobou. Středověké architektonické památky, které se zachovaly na území Abcházské autonomní republiky, zaujímají vytríbeností stylu jedno z předních míst v galerii architektonických památek Gruzie. K nejznámějším památkám církevní architektury této oblasti patří chrámy a klášterní komplexy: Bičvinta (Picunda), Bedia, Mokvi, Ilori, Lychny, Dranda, Gagra, Bzyb, Ckelikari, Gudava, Laškendari a jiné. Abcházie je stejně jako jiné gruzínské oblasti na církevní architektonické památky velmi bohatá.

Z památek světské architektury se dochovaly zříceniny fortifikačních staveb (pevnosti, hlásky, mosty aj.) a paláce šlechtý. Většina z nich je nyní v rozvalinách, jsou však historicky cenné a i dnes vzbuzují u návštěvníků obdiv.

V průběhu mnoha staletí plnila důležitou funkci při obraně gruzínské severozápadní hranice citadela v Anakopii, Bagratova pevnost poblíž Suchumi, Suchumská akropole, Kelasurská zeď a pevnosti v Bzybu, Gagře, Anuchvě, Kodori, Lidzavě, Čchalti, Amtkeli, Bičvintě, Mčišti, Azanti, Lychny aj. Na území současné Abcházské autonomní republiky napočítáme okolo 70 pevností.

Z paláců velkých světských i církevních feudálů stojí za zvláštní zmínku zříceniny paláců v Lychny, Mercheuli, Bedii, Anuchvě a v Cebeldě, které patřily šlechtickým rodům Šarvašidze, Maršania, Žvanisdze a Basilidze.

Jedním z nejpozoruhodnějších mezi nejstaršími gruzínskými mosty je „most královny Tamary“ přes řeku Besleti poblíž Suchumi. Podobné mosty jsou charakteristické pro Gruzii 10.-13. století a zachovaly se i v jiných krajích Gruzie: v Kartli, Adžárii, Samcche-Džavacheti a v historickém Tao-Klardžeti. Most královny Tamary je unikátní tím, že jeho klenbu krásí gruzínský nápis v písmu asomtavruli. Připomíná se jím první král sjednocené Gruzie Bagrat III. Bagrationi (978-1014). Nehledě na to místní obyvatelstvo nazývá tento most mostem královny Tamary (1184-1213).

ii. Písemné památky jsou množstvím exemplářů jednou z největších skupin abcházského kulturního odkazu. Tato skupina se dále dělí na tři podskupiny:

- i) památky epigrafické, tj. nápisy vyvedené na tvrdém materiálu
- ii) rukopisy, tj. památky zachycené na měkkém materiálu
- iii) numizmatické materiály

Z epigrafických materiálů se dochovaly: nápisy vytesané do kamene, tepané nápisy (nápisy tepané, vyryté apod. na ikonách, resp. do jejich rámců, na křížích a jiných církevních předmětech), freskové nápisy (vytvořené barvou). Epigrafické památky, nápisy, se dochovaly v gruzínském, řeckém, tureckém a arabském jazyce. Mezi nimi je více než sto gruzínských nápisů, kolem třiceti řeckých, šest tureckých a jeden arabský. Chronologicky spadají historicky významné gruzínské nápisy do období 8.-19. století. Řecké nápisy spadají převážně do 9. století a turecké nápisy a jediný arabský spadají do období 16.-18. století. Z důvodů, které byly popsány v předchozích kapitolách, neexistují nápisy v abcházštině.

Druhá skupina památek písemné kultury, rukopisy, jsou psány pouze gruzínsky. Tyto památky byly prepisovány ve skriptoriích tehdejších center vzdělanosti (Picunda, Mokvi, Bedia). Mezi nimi zaujímají význačné místo evangelia překrásně zdobená miniaturami: Bičvintský evangeliář z 12. století (Příloha, foto č.23), evangeliář z Mokvi ze 13. století (Příloha, foto č.22), Bičvintský Jadgar z 16. století a Gulani z Bedie (mineja, minaion, 17. století), Divan abcházských králů (10. století) aj.

V nejvýznamnějších centrech gruzínské kultury v Mokvi, Bedii, Bičvintě, Ilori, Lychny, Cebeldě a jinde vznikaly po staletí klenoty duchovní literatury. V těchto centrech křesťanské kultury se nacházely knihovny, kde vznikala původní gruzínská díla i překlady duchovní literatury z řečtiny. Rukopisy, které zde vznikly a dochovaly se, mají nesmírný význam pro studium gruzínské písemnictví. Dnes jsou uchovávány v Národním středisku rukopisů ve Tbilisi.

Nelze přejít bez povšimnutí památky písemnictví z doby existence Abcházského království (8.-10. století), které vznikaly z podnětu „abcházských králů“, nebo kde je připomenuta jejich donátorská činnost. Dochovalo se pouze zhruba 20 písemných památek a jedna historická kronika: „Divan abcházských králů“. Všechny památky jsou ve starogruzínském jazyce s výjimkou jednoho nápisu v řečtině. Zajímavé je, že se s většinou nápisů „abcházských králů“ setkáváme za hranicemi současné Abcházie, v ostatních historicky gruzínských oblastech, na území historického Abcházského království (Samegrelo, Kartli, Imereti a Džavacheti).

Na území Abcházie bylo nalezeno i mnoho numizmatických památek. K nálezům mincí došlo v Suchumi, v Anakopijské pevnosti (na Iberské hoře), Lychni atd. Ve většině případů jde o ražby s gruzínskými a byzantskými nápisy. Gruzínské mince patří podle nápisů mj. gruzínským králům Bagratu IV. (1027-1072), Giorgimu II. (1072-1089), Davidu IV. Budovateli (1089-1125). Kromě toho byly nalezeny stříbrné mince, kterým místní obyvatelé říkali cchumské stříbrňáky (cchumuri tetri), zatímco Janované používaly název sebastopolské aspry (Cchumi je staré gruzínské jméno dnešního Suchumi; v latinských pramenech se v návaznosti na římské prameny používá pro stejné město název Sebastopolis). Mandaturtuchucesi (jeden z dvorských úředníků gruzínských králů) a odišský eristavt-eristavi (vládce) Vamek I. Dadiani (1384-1396)razil s královským svolením cchumské tetri (sebastopolské aspry) právě v cchumské mincovně (Příloha, foto č.18). Do dnešního dne se tu dochovalo přes padesát exemplářů gruzínských mincí, nicméně pokud uvážíme, že se ztratila většina pokladu nalezeného v roce 1927 v Suchumi, jejich množství bylo podstatně větší. Byzantské mince nesou nápisy císařů Justiniána I. (527-565), Konstantina Monomacha (1042-1055), Konstantina Duky (1059-1067), Romana IV. Diogena (1067-1071) a dalších. Počet nalezených byzantských mincí dosahuje třiceti, byly objeveny v Suchumi a Lychni spolu s mincemi gruzínských králů Bagrata IV. a Giorgiho II. Je tedy zřejmé, že v Abcházii (podobně jako v celé Gruzii) byly v oběhu kromě gruzínských i byzantské mince.

iii. Církevní předměty

K neznámějším patří zlatá číše z Bedie, stříbrná číše z Ilori, ikony svaté Kateřiny, Jana Křtitele a apoštola Ondřeje z Cebeldy, liturgický vějíř (ripidion) abcházského krále Giorgiho II., ikona abcházského krále Leona III., ikona darovaná chrámu v Ilori Davidem VI. Narinem (1249-1293), ikona Bohorodičky katolíkose Evdemonu Čchetidze z Bičvinty, skládací ikona vyrobená pro biskupa Ondřeje Sakvarelidzeho z Mokvi a darovaná chrámu tamtéž, ikona svatého Jiří vyrobená pro vládcu Odiši a darovaná chrámu v Ilori. Mezi ikonami je mnoho těch, které daroval vládcu Odiši Levan II. Dadiani (1511-1557) chrámu svatého Jiří v Ilori a chrámu v Bičvintě. Na všech zmíněných ikonách jsou gruzínské nápisy v písmu asomtavruli, které zmiňují donátory, tvůrce ikon apod.

iv. Vykopávky, tedy památky získané pomocí archeologického průzkumu, které v naší klasifikaci tvoří zvláštní skupinu, můžeme podle doby jejich vzniku rozdělit do čtyř základních skupin: doba kamenná, doba bronzová, doba železná a středověk.

Níže je načrtnuta historie nejvýznamnějších památek starého stavitelství v Abcházii s chronologickou analýzou a současným stavem.

1. Bazilika, město Gagra, 6. století (Příloha, foto č.1)

Jednou z nejstarších ukázek gruzínského stavitelství ranného středověku je raně křesťanská bazilika nacházející se uvnitř rozvalin pevnosti v Gagře. Chrám je vybudován z neotesaného kamene a jde o jeden z nejstarších příkladů trojlodní baziliky z 6.-8. století v Gruzii. Bazilika v Gagře se po technické stránce velmi podobá architektuře bazilik, které v té době vznikaly ve východní Gruzii. V interiéru chrámu byly na místě původního sloupoví vybudovány zdi, což dokazuje, že byl později restaurován. Nápisy na fasádě ani na stěnách interiéru se nedochovaly. Z pohledu dějin umění přitahuje pozornost reliéfní kříž zobrazený na klenbě. Chrám byl vybudován v 6. století.

2. Bazilika, osada Gantiadi, Gagrská obec, 6.-7. století

Trosky chrámu, trojlodní baziliky, stojí na mořském pobřeží na severozápad od Gagry v osadě Gantiadi. Chrám byl vybudován z vápencových desek střední velikosti, využity byly také ploché cihly rozličných tvarů. Mramorové fragmenty odkryté v chrámu řadíme do období v rozmezí 6.-7. století. Podle některých názorů byl chrám vybudován pro Abazgy byzantským císařem Justiniánem I. (527-565). Uprostřed zříceniny baziliky byl objeven fragment náhrobního kamene z bílého mramoru, na kterém je čitelný nápis v řečtině s textem „abaz-

gias“. Náhrobní kámen s nápisem patřil zřejmě v tehdejší Abcházii významné světské nebo duchovní osobě. Nápis byl vytvořen v 6. století.

3. Chrám Matky boží, osada Dranda, Gulripšská obec, 8. století

(Příloha, foto č.2)

V osadě Dranda se nachází chrám Zesnutí přesvaté Bohorodičky vybudovaný z cihel a kamene. Od ostatních gruzínských církevních staveb se liší svými určitými architektonickými zvláštnostmi. Církevní stavby této formy (tj. s půdorysem tvaru řeckého kříže a s kupolí) byly velice populární v Byzanci v 6.-7. století. Stavitel chrámu v Drandě ovšem použil i některé dobové prvky gruzínského stavitelství. Podobně jako ve mcchetském Džvari se i zde nachází nad oltářem půlkulatý výklenek. Vachušti Bagrationi píše: „V Drandě stojí překrásný a vznešený chrám s kupolí. Sídli tu biskup, pastýř oblasti mezi Kodori a Anakopii.“ Během bojů s osmanskými Turky v roce 1637 chrám vyhořel, klenba se zřítla a fresková výzdoba byla zničena. Bohoslužby byly poté v tomto chrámu obnoveny roku 1871. V roce 1900 byla na základě rozhodnutí ruského synodu kupole chrámu obnovena. Při rekonstrukci se z chrámu ztratily cennosti a mramorové náhrobky. Na klenbě se pod chrámovou kupolí dobře zachovalo zobrazení Nejvyššího a nad západními vraty freskové zobrazení archanděla Michaela a fragment Zvěstování.

4. Chrám archanděla Michaela Msigchua (Msigchva), hora Msigchvam, Gudautská obec, 8.-9. století

Chrám archanděla Michaela se nachází poblíž vesnice Primorskoe v Gudautském okrese, 3 km od moře, v údolí řeky Ckuara, na vyvýšeném místě, které se nazývá hora Msigchva. Podle abcházského historika umění A. Kacia je chrám ukázkou gruzínského stavitelství 8.-9. století. Jeho fasáda byla vyzdobena překrásnými dekorativními fragmenty. V chrámu Msigchua byly objeveny nejstarší gruzínské nápisy v západní Gruzii (psané písmem asomtavruli, celkem 46 nápisů) (Příloha, foto č.20). Z nápisů je zřejmé, že chrám byl od počátku zasvěcen archandělu Michaelovi.

5. Chrám svatého Šimona Kananejského, Nový Athos, Gudautská obec, 9.-10. století (Příloha, foto č.9)

Chrám svatého Šimona Kananejského se nachází na území současného Nového Athosu poblíž Suchumi na hoře Iveria. Původní dílo bylo započato během 7.-8. století, dochovaná stavba je potom ukázkou stavitelství 9.-10. století.

Apoštolové Šimon a Ondřej byli podle starých gruzínských i jiných letopisců první, kdo šířil na území jižní a západní Gruzie, tedy i na území současné Abcházie, křesťanství.

Podle církevních otců byl apoštol Šimon ve svých 55 letech podobně jako Kristus ukřižován pohany. Pochován byl na Novém Athosu, na břehu řeky Psyrcha. Existuje názor, že byl pochován poněkud severněji v Nikopsii, poblíž severní hranice historické Gruzie. „Hrob svatého Šimona Kananejského se nachází ve městě Nikopsia, která leží v Abcházii,“ píše se v „Kartlis Cchovreba“. U hrobu apoštola byl na Novém Athosu v 6. století vybudován dřevěný kostelík, v 9.-10. století byl potom na jeho místě vybudován chrám z bílého otesaného kamene, který byl několikrát obnovován, naposledy potom v 19. století. Fresková výzdoba se nedochovala.

6. Chrám sálového typu, vesnice Čhortoli, Očamčirská obec, 9.-10. století

Vesnice Čhortoli se nachází 26 km od Gali na severozápadním okraji samurzakanské nížiny mezi řekami Ochudži a Okumiskali. Na území obce se dochovaly dva chrámy. Chrám stojící v centru vsi byl vybudován na přelomu 19. a 20. století místními knížaty a „Společností pro šíření křesťanství na Kavkaze“. Druhý chrám (sálového typu) stojí 5 km na severozápad od vesnice v údolí přítoku řeky Ochodže, na levém břehu Džuchu.

Chrám v Čhortoli patří do skupiny sálových chrámů s apsidou vepsanou do pravouhelníku. Kompozičním schématem a architektonickými detaily má analogie i v jiných oblastech Gruzie. Na sálové kostely analogické kompozice z 5.-10. století lze natrefit ve všech koutech Gruzie, kupříkladu v Eredvi, Cheiti, Disevi, Kusireti, Laškendari a Ilori.

Chrám sálového typu v Čhortoli je památkou přechodného období a jak je charakteristické pro dané období, postrádá štukovou a ornamentální výzdobu. Chrám vychází z vývoje gruzínské architektury, zapadá do obecné linie gruzínské národní církevní architektury a vyjadřuje společné tvůrčí hledání a směřování v gruzínské architektuře. Podle architektonického stylu a analogií je pravděpodobné, že byl vybudován v době „krále Abcházů“ Konstantina (893-922).

7. Chrám, Bzybská soutěska, Gudautská obec, 9.-10. století

Na pravém břehu řeky Bzyb, poblíž stejnojmenné vsi, která spadá pod širší Gudautskou obec, se na vyvýšeném místě zachoval komplex z 9.-10. století sestávající z pevnosti, chrámu a hradeb. Bzybský chrám má dvě části. V horní části pevnosti stál chrám, dolním dvorem vedla stará cesta. Pevnostní chrám patří

k typu kostelů s křížovou kupolí, s „vepsaným křížem“ a třemi apsidami. Byl vystavěn na přelomu 9. a 10. století. Stěny obložené opracovaným kamenem se zachovaly do plné výše chrámu, nedochovala se však kupole. Nehledě na to zanechává chrám v návštěvníkovi hluboké dojmy. Na východ od bzybského chrámu jsou patrné pozůstatky ještě jednoho, staršího chrámu.

Bzybská pevnost, přelom 10. a 11., století se rozkládá v Bzybské úžlabině na pravém břehu řeky. Pevnost měla významné postavení v obranném systému sjednocené Gruzie. Střežila cesty vedoucí k velmi důležitým přechodům severního Kavkazu. Hradby pevnosti jsou vystavěny z důkladně opracovaných vápencových bloků a posíleny čtyřúhelnými a polokruhovými věžemi a opěrným systémem.

8. Chrám Zesnutí přesvaté Bohorodičky, Picunda, Gagrská obec, 10.-11. století (Příloha, foto č.4)

Chrám Zesnutí přesvaté Bohorodičky v Bičvintě (Picunda) je mezi křesťanskými architektonickými památkami Gruzie jedním z nejznámějších. Nachází se v severozápadní části Abcházie v oblasti dnešní Picundy a starého antického města Veliký Pitiunt. Město Pitiunt (Picunda), jehož název byl odvozen z názvu tamějšího ojedinělého druhu borovice, sehrálo během šíření křesťanství v západní Gruzii významnou roli. Původní stavba chrámu je spojena se jménem apoštola Ondřeje, který v tomto kraji šířil křesťanství a vybudoval chrám (1. století). V průběhu staletí zde sídlil biskup, jehož chrám byl zasvěcen sv. Ondřeji. Současný kupolový chrám je příkladem architektury 10.-11. století. Na přelomu 3. a 4. století se Picunda stala významným církevním centrem, o čemž svědčí účast picundského biskupa Stratofila na prvním ekumenickém koncilu. Picunda fungovala jako náboženské centrum západní Gruzie po celá staletí. V polovině 16. století bylo po nájездеch horalů přeneseno do Gelati. Ve druhé polovině 17. století chrám v Picundě zpusl a po dobu téměř dvou staletí dále chátral. Ve 30. letech 19. století začaly práce na jeho obnově, dokončeny byly až roku 1869. V rámci obnovy byl změněn tvar kupole, fasáda byla zbavena štuků a byla nabílěna, čímž se změnil nežádoucím způsobem celkový vzhled stavby. Během 60. let 20. století byly provedeny na popud známého gruzínského historika umění G. Čubinašviliho restaurátorské práce. Fasáda byla zbavena nevhodných úprav, kupoli byl navrácen původní tvar a střecha byla celkově zrekonstruována. Došlo tak alespoň k částečné obnově původního vzhledu.

Bičvintská ikona Bohorodičky s nápisem Evdemona Čchetidze, rok 1568. V roce 1568 vytvořil „katolikos celého severu a Abcházie“ Evdemon Čchetidze

picundskou ikonu Bohorodičky, část triptychu, jehož hlavní ikona byla zhotovena ze zlata a zbytek oltáře ze stříbra. Triptych se nacházel v chrámu sv. Bohorodičky v Picundě. Poté, co bylo sídlo katolíkose přeneseno z Picundy do Gelati, ocitla se tu s ostatními církevními předměty i ikona. Na rubu ikony je starogruzínský nápis informující o okolnostech jejího vzniku. Nápis zmiňuje jména katolíkose Abcházie Evdemon a Čchetidze a odišských knížat Mamii a Levana Dadianiho. Z celého triptychu se dochovala pouze „hlavní ikona“, triptych jako celek se nedochoval. Ikona je uložena v gruzínském Národním muzeu.

9. Klášterní komplex, vesnice Bedia, Očamčirská obec, 10. století

(Příloha, foto č.3)

Klášterní komplex, jedna z nejkrásnějších ukázek gruzínského stavitelství, se nachází asi 25 km od Očamčiri uprostřed vsi Bedia. Součástí komplexu je chrám Zesnutí přesváté Bohorodičky, biskupský palác a zvonice. Komplex byl podle historických zpráv založen na konci 10. století (okolo roku 999) prvním králem sjednocené Gruzie Bagratem III. Bagrationim, který podle starého gruzínského letopisu „založil stolec biskupský“.

Hlavní stavbou klášterního komplexu je chrám Bohorodičky. Zvonice se nachází zhruba 40 metrů západně, na jižní straně chrámu přiléhá k bráně dvojpátrový palác bedijských metropolitů. Chrám prošel rozsáhlou přestavbou na přelomu 13. a 14. století a následně potom v 15. století. Zvonice pochází z přelomu 13.-14. století, biskupský palác byl postaven v 16. století bedijským metropolitou Antonem Žuanisdzem. V interiéru chrámu se dochovaly tři vrstvy freskové výzdoby z období 10.-11. století, 13.-14. století a 16. století.

Na fasádě chrámu, freskách v interiéru a církevních předmětech se dochovaly nápisy vyvedené ve starogruzínském písmu asomtavruli. Zmiňují historii stavby chrámu a jeho obnovu. Bez větších obtíží je čitelných 11 nápisů, z ostatních se dochovaly zlomky.

V nápisích je připomínán stavitel chrámu Simeon Galatoztchucesi (gruzínský termín pro hlavního stavitele), katolikos Nikoloz Gonglibaisdze, bedijský metropolitě Sofron Gonglibaisdze, Anton Bedieli (Žuanisdze), Kirile Žuanisdze, Germane Čchetidze, donátoři z doby stavby a obnovy chrámu: první král sjednocené Gruzie Bagrat III. Bagrationi, král západní Gruzie (Lichtimereti) Konstantin (syn krále Davida Narina), královna (diopalt-diopali) Odiši Marichi a její syn, eristavi eristavů a mandaturtchucesi Giorgi Dadiani, královna Rodabi, její syn Kachaber a jiní. Na freskách svatých se dochovaly nápisy v písmu asomtavruli: sv. Konstantin, sv. Helena, sv. Vasilij, sv. Řehoř Bohoslovec, sv. Štěpán, sv. Zachariáš, sv. Mikuláš aj.

Biskupství v Bedii bylo po staletí jedním z nejvýznamnějších církevních a kulturních center středověké Gruzie. Bedijskému arcibiskupovi Simeonovi daroval král David Aghmašenebeli coby symbol jednoty gruzínského státu a církve čestný titul Bediel-Alaverdeli, který je zároveň symbolem jednoty východogruzínských a západogruzínských svatých chrámů.

Arcibiskup Anton Žuanisdze založil v bedijském komplexu významnou knihovnu (Příloha, foto č.17), kde se pracovalo na obnově nejstarších gruzínských rukopisů a na nových překladech teologické literatury. Knihovna byla stále doplňována novými svazky. Metropolita Germane Čchetidze pozval do bedijské klášterní knihovny význačné kaligrafy z jižní Gruzie. Jsou s ní spojena jména gruzínských kaligrafů, jako byl Gabrila Lomsanidze, Ambrose Kargareтели a Simeon Evfrateli, část jejich díla se dochovala dodnes.

Klášterní komplex je symbolem jednoty a nedělitelnosti Gruzie. Je tu pochován první král sjednocené Gruzie Bagrat III. (978-1014) a jeho matka královna Guranducht.

Současný stav kláštera: Během restaurátorských prací, které byly zadány vládou de facto nezávislé republiky Abcházie, byla zničena freska (s gruzínským nápisem) sjednotitele Gruzie krále Bagrata III. datovaná rokem 999 (Příloha, foto č.10).

Bedijská číše (rok 999) (Příloha foto č.21) je mezi církevními předměty patřícími chrámu v Bedii nejvýznamnější památkou gruzínského zlatotepeckého umění. Jedná se o okrouhlou nádobu vyrobenou z ryzího zlata. Číše měří na výšku 12,5 cm a v průměru 14 cm. Povrch je rozdělen na dvanáct částí, oblouků, pod nimiž je vyobrazeno dvanáct světců. Uprostřed je z jedné strany zobrazen sedící Kristus na trůnu, z druhé strany Bohorodička s dítětkem. Historie vzniku a restaurace číše je zachycena na nápisích, které se vztahují ke dvěma různým obdobím. Všechna vyobrazení světců i Spasitele jsou provázena vysvětlujícími nápisy. Na vrchní části číše je krátký gruzínský nápis vyvedený v písmu asomtavruli, dedikační text, ve kterém stojí, že první král sjednocené Gruzie Bagrat III. a jeho matka královna Guranducht věnují číši díky nim vybudovanému chrámu. S číší je spojen ještě jeden nápis. Do 19. století měla číše stopku, která se však později ztratila. Starogruzínský nápis v písmu asomtavruli, který na ní byl vyryt, sděloval, že byla vyrobena zvláště v 17. století na zakázku bedijského metropolity Germane Čchetidzeho. Stopka číše byla dvakrát odcizena, poprvé v 17. století a podruhé ve století 19. Horní, okrouhlá část číše je nyní uchovávána v Uměleckém muzeu Gruzie.

10. Chrám Zesnutí přесvaté Bohorodičky, Lychny, Gudautská obec, 10. století (Příloha, foto č.6)

Chrám Zesnutí přесvaté Bohorodičky je památka gruzínské architektury 10. století. Stojí uprostřed vsi Lychny, která se nachází zhruba 5 km od města Gudauta. Chrám je stejného typu jako Džvari ve Mcchetě (půdorys tvaru kříže), se třemi apsidami. Později byly k chrámu přistaveny tři narthexy, a to ze západní, severní a jižní strany. Vnitřní stěny chrámu a narthexy byly v minulosti vyzdobeny freskami (Příloha, foto č.16). V chrámu se dochovala výzdoba z 10.-11. století (ale i z pozdějších období) a gruzínské nápisy. Chrám poprvé zevrubně popsal francouzský kartvelolog Marie-Félicité Brosset, který zaznamenal několik gruzínských nápisů, včetně známého nápisu o kometě, který je datován rokem 1066 (Příloha, foto č.19). Nápis popisuje Halleyovu kometu na obloze, též jev zaznamenal i letopisec Kyjevského knížectví a jedna čínská kronika. Chrám v Lychny je takřikající sbírkou epigrafického materiálu. Dochovalo se 20 nápisů na freskách vyvedených v písmu asomtavruli a mchedruli. Nápisy popisují různé historické události a významné světské i církevní osoby. Objasňující nápisy doprovázejí i zobrazení biblických příběhů a světců, gruzínských králů Bagrata IV. a Giorgiho II., duchovních Vače protoispatara a ipatose, mcignobartuchucesiho (první ministr) a čkondideliho (čkondidský metropolita) atd.

11. Mokvi, Očamčirská obec, 10. století (Příloha, foto č.5)

Překrásná architektonická památka, trojlodní kupolový katedrální chrám v Mokvi, se nachází 15 km od města Očamčiri. Historické prameny hovoří o tom, že abcházský král Leon III. „vztyčil chrám Mokvi, založil při chrámu biskupství a posvětil ho.“ V Mokvi po staletí existovalo významné centrum gruzínské kultury, kde se přepisovaly rukopisy a starší rukopisy se obnovovaly. Některé rukopisy z Mokvi se dochovaly. Zvláštní zmínku zasluhuje evangeliář, který vznikl roku 1300 za působení arcibiskupa Daniela (Příloha, foto č.22). Rukopis je mistrovsky vyzdoben ornamenty a množstvím miniatur. Chrám, který byl po mnoho staletí důležitým centrem gruzínské kultury, byl bohatý na gruzínský epigrafický materiál, zachoval se však bohužel jen nápis na zvonici, který připomíná biskupa Grigola (Příloha, foto č.13).

Známý je nápis na fresce objevený jeruzalémským patriarchou Dosifejem, „vymalován za císaře Alexia Komnena a velkého abcházského krále Davida“. Chrám byl obnoven a freskami vyzdoben za doby vlády Davida Budovatele (1089-1125), fresková výzdoba už dnes není bohužel patrná.

Biskupský stolec byl v Mokvi založen v 10. století, ale Mokvi se jako významné středisko kultury výrazně projevilo až ve 13. století. Z historických pramenů jsou známa jména biskupů, kteří znamenali pro gruzínskou kulturu neobyčejný přínos, působili zde Grigol Mokveli, Daniel Mokveli, Abrahám Mokveli, Ekvtime Sakvarelidze, Filippe Čchetidze a jiní.

Ikona Bohorodičky s nápisem Ondřeje Sakvarelidze, 17. století

Stříbrný triptych z 50.-60. let 17. století, jehož součástí je ikona Bohorodičky, je překrásnou ukázkou gruzínského kovotepectví pozdního středověku. Ve střední části ikony je zobrazena stojící Bohorodička, vpravo od ní Jan Křtitel, vlevo potom arcidiákon Štěpán. Ikona spočívá v tepaném stříbrném rámu, který je ozdoben množstvím gruzínských nápisů. Nejvýznamnější mezi nimi je nápis arcibiskupa Mokvi, donora ikony, Ondřeje Sakvarelidzeho, který dokládá historii daru svatému chrámu v Mokvi.

Ikona Bohorodičky s nápisem abcházského krále Leona III. (957-987)

Ikona vznikla na žádost abcházského krále Leona III. Bohorodička je na ní znázorněna při modlitbě. Její modlitba směřuje ke Spasiteli, který je vyobrazen v pravém horním rohu ikony. V levém rohu jsou vyobrazeni archandělé Gabriel a Michael. Obličej Bohorodičky byl restaurován v 19. století. Rám ikony zdobí emailové medailony světců. Na spodní obrubě ikony je starogruzínský nápis v písmu asomtavruli, ve kterém je připomínán král Abcházů Leon III. (957-967).

12. Chrám sv. Jiří, Ilori, Očamčirská obec, 1. čtvrtina 11. století

(Příloha, foto č.7-8)

Ves Ilori se nachází asi 3 km od města Očamčire. V jejím středu stojí památka gruzínského stavitelství 1. čtvrtiny 11. století, chrám sv. Jiří, který byl významným církevním centrem a místem modliteb. Podle gruzínského historika z 18. století Vachušti Bagrationiho, „na okraji moře... stojí v Ilori chrám sv. Jiří... bez kupole, malý, bohatý a zdobný.“

Jak na jedné stěně dokládá text, byl chrám v Ilori postaven místním šlechticem Giorgim Gurgenisdzem. Podle abcházského historika umění A. Kacii jde o chrám sálového typu. Svým typem a úrovní provedení patří k typickým stavbám středověké Gruzie. K této jednododní stavbě s apsidou jsou na severní, jižní a západní straně připojeny různé přístavby. Chrám je postaven z otesaného kamene a interiér je osvětlen šesti okny. Na fasádě se dochovalo pět do kamene vytesaných gruzínských nápisů, šestý nápis je nečitelný.

Ilorská číše (10. století)

Stříbrná číše byla nalezena na konci 19. století v chrámu sv. Jiří v Ilori. Číše z Ilori se velmi podobá číši z Bedie. Její povrch je, podobně jako u číše z Bedie, rozdělen oblouky na osm částí. V každém oblouku je umístěna figura. Pod středovým obloukem je vyobrazen vzkříšený Spasitel, vztyčenou pravou rukou žehná lidem a v levé ruce drží Evangelium. V sousedním oblouku jsou zobrazení archandělé Gabriel a Michael naklánějící se ke Kristu, s číši a nádobou v ruce. Okraj číše je zdoben starogruzínským nápisem v písmu asomtavruli.

Ikona svatého Jiří (1572-1582)

Ikona, zhotovená mezi lety 1672 a 1682, je součástí triptychu. Těleso oltáře je vyrobeno ze stříbra. Na přední straně jsou vyobrazeni sv. Teodor a sv. Dimitrij. Vyobrazení jsou doprovázena popisným textem. Po otevření je odkryto vyobrazení sv. Jiří v brnění. Vpravo od sv. Jiří je vytepano vyobrazení bedijského metropolity Kirilla Žuanisdzeho. Všechna vyobrazení jsou jako obvykle doprovázena popisujícím textem, kromě toho je na rámu ikony starogruzínský 15-ti řádkový nápis v písmu asomtavruli, který popisuje předání ikony ilorskému chrámu bedijským metropolitou Kirillem Žuanisdzem. Kromě metropolity je zmiňován ještě vládce Odiši Giorgi IV. Dadiani (1572-1582) a jeho manželka Tamara. Ikona je uložena v muzeu v Zugdidi.

Ikona svatého Jiří (1572-1582)

Nádhernou ukázkou gruzínského umění pozdního středověku je ikona sv. Jiří z Ilori, kterou dal na přání bedijského metropolity Kirille Žuanisdzeho zhotovit vládce Odiši Giorgi Dadiani (1572-1582).

Na ikoně je zobrazena scéna prvního zázraku svatého Jiří. V roce 1925 byla ikona uloupena, brzy poté navracena, a v roce 1936 zmizela definitivně. Existuje pouze její fotografie.

13. Chrám archandělů Michaela a Gabriela, Anuchva, Gudautská obec,

11. století (Příloha, foto č.12)

Již v 19. století objevila ruská archeoložka, hraběnka Praskovja Uvarovová, zříceninu kostela. Chrám se stylem a úrovní své architektury podobá obdobným stavbám jižní Gruzie. Chrám pochází z 11. století.

Nápisy z 11.-14. století v písmu asomtavruli hovoří o stavbě chrámu, jednotlivých dárčích a o jeho pozdější obnově. Podle jednoho z nápisů byl chrám zasvěcen archandělům Gabrielovi a Michaelovi. V krásném gruzínském ozdobném nápisu vytesaném na sloupu chrámu jsou zapsána jména členů význam-

ného šlechtického rodu tehdejší Abcházie, stavitele a donátorů chrámu: Giorgi Basilidze, jeho otec Basili, bratři Theodore, Demetre a Merkile, kteří vybudovali chrám v Anuchvě a vztyčili na památku členů svého rodu kříž. Překrásný architektonický styl, ornamenty i řezba se vyskytují i v architektuře jiných oblastí Gruzie. Zvláštní význam má nápis Giorgiho Basilidzeho, který je vyveden krásným ornamentálním písmem. Podobá se nápisům vytesaným do kamene ve Sveticchoveli, Samtavisi, Alaverdi, Nikorcminda a Šiomgvime.

14. Chrám, Besleti, Suchumská obec, 11. století

Besletský chrám se nachází zhruba 200 metrů od známého obloukového mostu. Stavba chrámu je nyní v rozvalinách. Na severovýchod od chrámu se vedle skály tyčí velká stavba, v jejímž prvním poschodí bývaly čtyři místnosti spojené úzkou chodbou. Opodál jsou rozvaliny několika dalších budov. Z toho je patrné, že na tomto místě stával klášterní komplex. Klášter byl významným centrem středověké Gruzie.

Most, Besleti, Suchumský okres (přelom 10. a 11. století) (Příloha, foto č.11)

Most přes řeku Besleti stojí poblíž města Suchumi. Jeho jediný klenutý oblouk měří na délku 35 metrů a na šířku 8 metrů. Postaven je z plochých vápencových kamenů a vyplněn opracovanými kameny a cihlami. Most je gruzínskou středověkou stavbou. Stavitel byl očividně dobře seznámen s vlastnostmi řeky. Tento most vyhovuje i dnešním zásadám mostního stavitelství, vydrží i zatížení nepřerušené řady osmitunových nákladních automobilů. Z kvality a technické vyspělosti tohoto mostu lze odvodit, že přes něj vedla cesta velkého hospodářského a politického významu. Besletskému mostu se říká také „most královny Tamary“. Podobné mosty se nalézají i v jiných koutech Gruzie, zvláště v Kartli a Adžárii. Na západní straně mostu je gruzínský nápis v písmu asomtavruli: „Kriste, vладыko, povznes v obou životech....“ (dosl.). Bez ohledu na to, že se nápis zmiňuje o Bagratovi, lidé z lásky ke královně Tamaře nazvali most „mostem královny Tamary“. Most i nápis vznikl na přelomu 10. a 11. století.

Současný stav památky: most je očištěn od náletového rostlinstva, zachovala se část starogruzínského textu v písmu asomtavruli.

15. Chrám svatého Jiří, Rečcho-Cchiri, Galská obec, 11. století

Chrám svatého Jiří stojí ve vesnici Rečcho-Cchiri, která se nachází 20 km od Gali. Místní obyvatelé chrám nazývají „Chelikari (Cchevlis kari)“. Podle názoru abcházského historika umění L. Šervašidzeho je chrám překrásnou ukázkou gruzínské architektury 11. století. Kostel byl vybudován, jak dokazují objevené

nápisy v interiéru, místním církevním činitelem Merkilem. Z odborné literatury jsou známy tři nápisy vytesané do kamene a sedm nápisů freskových. Budování chrámu se v 11. století aktivně účastnili místní donátoři. Během následujících staletí byl chrám několikrát restaurován. Donátory a restaurátory chrámu byli v 17. století příslušníci gruzínského knížecího rodu Čičua. Na stěně chrámu se dochovalo freskové vyobrazení jednoho z představitelů tohoto rodu a fragment odpovídajícího gruzínského nápisu.

16. Chrámy v Cebeldě, Gulripšská obec

Chrám svatého Teodora (11. století) byl objeven v 19. století. Z gruzínského nápisu v chrámu vyplývá, že byl zasvěcen sv. Teodorovi. Chrám je postaven z opracovaného kamene a vyzdoben ornamenty. V 60. a 70. letech 20. století upoutaly tyto kameny zájem odborníků, kteří poukázali na příbuznost formy, materiálu a ornamentace s jinými památkami gruzínského středověku ve východní a jižní Gruzii (Příloha, foto č.15).

Současný stav není znám.

Chrám svatého apoštola Ondřeje (konec 12. století)

V jedné z troskek kostelů ve vesnici Cebelda objevila ruská archeoložka, hraběnka P. Uvarovová, ikonu svatého apoštola Ondřeje s gruzínským nápisem. Nápis hovoří o historii stavby chrámu. Rám ikony nechal vyzdobit známý gruzínský státník 12. století, nejvyšší dvořan gruzínského královského dvora, eristavt eristavi a pokladník Abulasan Iobisdze. Na základě nápisu byla také určena doba stavby chrámu, a to konec 12. století.

Chrám svatého Jiří (12.-13. století)

V roce 1988 byly 4 kilometry od Cebeldy (Gulripšská obec) objeveny rozvaliny křesťanského chrámu. Byl zde nalezen gruzínský nápis. Nápis se týká budování chrámu. Podle nápisu byl vybudován ve 12.-13. století (Příloha, foto č.14).

Ikona svaté Kateřiny (11. století)

Hraběnka Uvarovová objevila v 80. letech 19. století poškozenou ikonu. Ve střední části ikony je vyobrazena stojící postava svaté Kateřiny. Po obou stranách svatozáře je starogruzínský text: „S(vatá) K(a)t(e)řina“. Na kraji spodní části rámu je starogruzínský nápis v písmu asomtavruli vyvedený ornamentálním stylem, který zmiňuje neznámého donátora ikony, bohatou Mariam. Svými uměleckými a paleografickými znaky představuje ikona výtečný příklad gruzínského umění 11. století.

Ikona Jana Křtitele (11. století)

V 80. letech 19. století byla v rozvalinách chrámu objevena ikona s rámem

z pozlaceného stříbra. Ve střední části ikony je vyobrazen Jan Křtitel, jeho obličej se na ikoně nedochoval. V horním pravém a levém rohu se nachází vysvětlující starogruzínský nápis: „svatý Jan“. Ve spodní části rámu je nápis, který zmiňuje donora ikony jménem Saba Malelisdze, který též ikonu vyzdobil. Ikona je mistrovským dílem gruzínského umění 11. století.

Ikona svatého apoštola Ondřeje (12. století)

Krásným příkladem gruzínského kovotepectví je celostříbrná ikona apoštola Ondřeje. Dochovalo se jen několik fragmentů ikony s vyrytým starogruzínským nápisem v písmu asomtavruli. Zmiňuje známého politického činitele doby královny Tamary, a to eristavt eristavi Abulasane Iobis Dze.

17. Chrám, Dichazurga, Galská obec, 11. století

V jihovýchodní Abcházii, na pravém břehu řeky Inguri, ve vsi Dichazurga byly v rozvalinách kostela svatě Barbory objeveny na začátku 20. století dva kameny. Do jednoho z nich byla vytesána mužská postava a gruzínský text v písmu mchedruli, kde je zmíněn stavitel chrámu Mikael Galatoztuchucesi.

18. Chrám, Gudava, Galská obec, 6.-10. století/ 15.-17. století

Ves Gudava bývala odpradávná významným církevním centrem. Chrám byl v Gudavě vybudován někdy v 6.-10. století. Ve středověku (15.-17. století) byl značně přestavěn, zrestaurován místními šlechtici Rabajem a Nugamcirou. O tomto faktu svědčí gruzínský nápis, který je vytesán do jižní stěny chrámu.

19. Anakopijská pevnost, Iberská hora

Na vrcholu Iberské hory, zhruba 20 kilometrů od Suchumi, ční rozvaliny historické Anakopie. Ta se od 70. let 19. století nazývala Nový Athos. Ve výšce 350 metrů nad mořem se na této hoře tyčí citadela Anakopijské pevnosti. Podle gruzínského historika Vachušti Bagrationiho „je nad mořem město Anakopia... dobré, vynikající město, vybudované nad mořem a povznesené Bagratovci.“ Anakopijská pevnost byla obehnaná hradbami a byla postavena za účelem obrany. Dodnes se dochovaly mohutné pevnostní zdi s pozorovacími vížkami, nevysychající studna a pec na výrobu vápna. V pevnosti stojí chrám vybudovaný v 7.-8. století. V jeho rozvalinách je dodnes patrna překrásná kamenická práce pocházející z relativně pozdní doby. Do 80. let 8. století byla Anakopia centrem abcházského knížectví. Na konci 8. století se abcházský eristav Leon II. prohlásil za krále Abcházů, sjednotil celou západní Gruzii a hlavní město přenesl z Anakopie do Kutaisi. Po sjednocení Gruzie byla Anakopijská pevnost

jednou z důležitých pevnostních staveb, odkud střežila severozápadní hranici země posádka královského vojska. Během vykopávek byla v pevnosti objevena mince gruzínského krále Giorgiho II. s nápisem „Kriste! Povznes krále Abcházů a Gruzínů Giorgiho a císaře“. V době Giorgiho II. byla pevnost zásadním způsobem přestavěna. Na konci 15. století se království rozpadlo na jednotlivá království a knížectví. Od této doby byla Anakopia nejprve sídlem abcházských eristavů a později abcházských knížat. V 18. století dobyli Anakopii Turci a sídlo abcházských králů bylo přeneseno do Lychny. Z pevnosti se staly ruiny a Abcházové ji nazvali Psyrčcha.

Mezi lety 1876 a 1900 byl na území historické Anakopie založen klášterní komplex, vybudován chrám svatého Pantělejmona (roku 1900), pobočka ruského kláštera na Novém Athosu. V roce 1876 dostala Anakopie jméno Nový Athos.

Výše představené kulturní památky nacházející se na území současné Abcházie byly vybudovány v historickém období, kdy bylo dané území součástí gruzínské provincie (Saeristavo) Odiši (Megrélie). Od 16.-17. století, kdy začíná migrace kavkazských horalů do odišské provincie, se nové památky nebudovaly, pouze se bořily ty, které byly vybudovány v uplynulých staletích.

Interview s teologem, profesorem a protodiakonom Andrejem Kurajevem

26. června 2013 proběhla v klášteře sv. Jana Teologa v Čeremeněcku (v Lenin-gradské oblasti) první ruská pravoslavná misionářská konference, organizovaná Pravoslavným misionářským apologetickým centrem Stavros pod záštitou a s požehnáním petrohradského a ladožského metropolity Vladimíra a gatčinského a lužského biskupa Mitrofana. S příspěvkem na konferenci vystoupil i známý teolog, profesor a protodiakon Andrej Kurajev, který se dost dlouho jakožto misionář zabýval stavem víry mezi Abcházy. Účastníci konference mu položili následující otázku: Mohl byste nám prosím povědět o svých zkušenostech z Abcházie? Odpověď byla pro všechny přítomné nečekaná, nicméně přesná a hluboce vědecká. O historické Abcházii ruský vědec prohlásil, že se jedná o území patřící Gruzii, zatímco současní Abcházové (Apsuové) jsou národem, který se na dnešní teritorium přistěhoval díky Osmanské říši v 16.-17. století. Podle jeho názoru nemohou být současní Abcházové považováni za oprávněné dědice chrámů a dalších kulturních památek na území historického Abcházského království, historického Abcházského katolikosátu, ani dnešní Abcházie.

Řeknete nám prosím něco o své abcházské zkušenosti?

Své tamější zkušenosti mohu sotva nazvat ryze úspěšnými. Někdy závidím prvním křesťanským misionářům, kteří byli skutečně svobodní. V mém případě to probíhalo trochu jinak. Byl jsem omezen po všech stránkách. V Abcházii působí místní duchovenstvo, které tam rozhodně nepotřebuje člověka z Moskvy. Pro naše Ministerstvo zahraničních věcí je to zase takové to páté kolo u vozu. Z Patriarchátu mi bylo řečeno, že na tuto misii nemá prostředky. Já sám nejsem kněz, nemůžu vydělávat na mimořádných bohoslužbách. Jedno, nebo druhé - buď budu pro misii hledat peníze, nebo ji vykonávat. A zdroje nejsou. Já sám v Abcházii oficiálně nejsem nikdo, všichni mě odmítají, protože Abcházie je z hlediska církve územím Gruzie. Nemám proto právo tam být a cokoli dělat. Byl to svým způsobem rok a půl utrpení. Zkušenost to samozřejmě byla. Přijdeš do školy učit a první, na co se ředitel školy zeptá, je, co jim dám.

Abcházská zbožnost, ach ano, ta je svérázná... Je tu jedna věc, jedna velmi zajímavá otázka, která si zaslouží pečlivé zvážení. Je možné, aby misionář lhal? Pro dobro věci? Problém je v tom, že Abcházům se líbí představa, že jejich tradiční předkřesťanské náboženství nebylo pohanství. Věřili v jediného Boha. Jakmile se proto stali křesťany, uctívali stále téhož Boha. Pokud s touto tezí souhlasíte, bude se vám kázat rozhodně snadněji, ale základní znalost odborné etnografické literatury vám říká, že je vše trochu jinak. Jde o polyteismus v nejčistší podobě a ten, koho Abcházové nazývají jediným Bohem, je někdo jako Zeus, jediný a prvotní bůh řeckého světa. Představte si, že vám něco takového řekne Řek – budeš s ním hned souhlasit. Mně se hrozně líbí jeden Hérakleitův citát: *To jedno moudré – samotné nechce i chce být zváno Diovým jménem*. Úžasná teologická formulace. Já bych hned s filosofem Hérakleitem v této otázce souhlasil. Problém je pouze v tom, že když čteš Hesiodovu etnografii nebo Homéra, pochopíš, že Zeus není prvotní bůh, je synem Krona. Ten také není první, před ním byl Uranos. A ti mezi sebou nemají zrovna ideální vztahy, jako je tomu u naší Trojice, žádná vzájemná láska a poslušnost. Jde spíš o nekonečnou vzájemnou kastraci, války, intriky atd. A o něco podobného jde i v abcházské mytologii, když se do ní ponoříš. Když to potom řekneš Abcházovi, nebude se mu to líbit. Pohládíš ho po hlavice, ano, ano, to víš, že jste měli jediného Boha. Vy jste i v minulosti byli ohromní vzdělanci a vůbec. My Rusové jsme v pátém století lezli s opicemi po stromech a vám už v Picundě stál chrám. Úžasně! Ale jaký mají k tomu chrámu vztah? Raději se neptat. Jaký mají vztah ti, kterým říkáme Abcházové, k Abcházii? Je fakt, že na území Abcházie jsou neobyčejně starobylé pravoslavné chrámy, existovalo staré Abcházské království, existovala stará abcházská církev. To je všechno pravda. Otázka je pouze to, jaký k tomu všemu mají ti, kdo tam teď žijí, vztah? Paradoxně sami sebe nazývají Apsua a svou zemi Apsny, nikoli Abcházie. Slovo Abchazeti je slovo gruzínské. To znamená, že ti, kteří se kdysi nazývali Abcházové, byli součástí gruzínského národa, stejně jako jsou třeba Megrelové a jiní. Gruzíni to tak berou. Gruzínští historikové jsou toho názoru, že tito autentičtí Abcházové jsou pravoslavného vyznání, částí gruzínského národa, církve atd. Gruzíni byly vražděni a vyhnáni Turky v 16.-17. století. Z pobřeží částečně zmizeli a částečně se přestěhovali daleko na východ, do Gruzie a do hor. Na opuštěném pobřeží potom sehnali Turci z hor Čerkesy a řekli: a teď budete žít tady. Takže je to tak, že dnešní Abcházové tam nežijí dlouho, ale lichotí jim považovat se za budovatele těch starých chrámů a jejich dědice. Valaši blbnou s tím, že jsou dědici Římanů a nazývají se Rumuny, Romány, inu dědici starých Římanů, ačkoli jaký vztah mají Dákové k Římu? Jen velmi velmi vzdálený. Mají

ale u sebe v Rumunsku kult císaře Trajána. Proč? Protože Traján porazil Dáky. Velice zajímavá historie. Národ uctívá svého dobyvatele, protože je, barbary, začlenil do evropské civilizace. V Abcházii je to naopak. Oni nad těmi starými Abcházy ani nezvítězili, deportace proběhla bez jejich přičinění. Zdédili ale jejich zemi a částečně jejich jméno. Ne ale pro sebe, pro turisty. Sami sebe nazývají Abcházy pouze v ruštině a v diskuzích s cizinci. Když jim to říkám, velmi se urazí a nazvou mě ruským agentem. Když ale řekneš ano, ano, Abcházové jsou nejstarší pravoslavný národ na světě, vraťte se k víře svých předků, obávám se, že to bude historický úskok, ale misionářsky velmi efektivní. My, Rusové, máme v pozdější historii stejné problémy.

Použitá literatura

Politické dějiny Abcházie/Gruzie

1. აფხაზეთის ანთროპოლოგიური ისტორია. სამეცნიერო რედაქტორი ლ. ბითაძე. თბ., 2008
2. ლია ახალაძე. აფხაზეთის ეპიგრაფიკა როგორც ისტორიული წყარო, I. თბ., 2005.
3. სალომე ზახია-ოქრუაშვილი. აფხაზთა ეთნიკური ისტორიის პრობლემები. თბ., 2010.
4. ჯემალ გამახარია. ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა ისტორიიდან. თბ., 1992.
5. ჯემალ გამახარია. აფხაზეთი და მართლმადიდებლობა. თბ., 2005.
6. თეიმურაზ გვანცელაძე. აფხაზური ენა. სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება. თბ., 2011
7. ზურაბ პაპასკირი. ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან. I. თბ., 2004.
8. ზურაბ პაპასკირი. ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან. II. თბ., 2007.
9. ზეკან ხორავა. ოდიშ-აფხაზეთის ურთიერთობა XV-XVIII სს. თბ., 1996.
10. И. Е. Адзинба, Архитектурные памятники Абха-зии, Сух.1959.
11. Lia Akhaladze, Эпиграфические памятники Абхазии, в кн. Разыскания по истории Абхазии/ Грузия, Тбилиси, 1999. с. 363-374;
12. О.Бгажба, С. Лакоба. История Абхазии. Сухуми, 2006.
13. Х. С. Бгажба, Из истории письменности в Абхаз-ии, Тб.1967.
14. Джемал Гамахария, Бадри Гогия. Абхазия - историческая область Грузии. Тб., 1997.
15. Т. Гамкрелидзе. К проблеме историко-этимологического осмысления этнонимов древней Колхиды (к истории термина archaz/abazg).- Вопросы языкознания, N4. 1991, стр. 89-95.
16. Геронтий Гасвиани. Абхазия. Древние и новые абхазы. Тб., 2000.
17. Г.Дзидзария. Махаджирство и проблемы истории Абхазии XIX столетия. Сухуми, 1982.
18. А. К. Кацია, Илори (памятник XI века), Сухуми, 1963.
19. Мариам Лордкипанидзе. Абхазы и Абхазия. Тб., 2012.
20. Очерки из истории Грузии. Абхазия с древнейших времен до наших дней. Главный редактор Джемал Гамахария. Тб., 1996.
21. Зураб Папаскири. Абхазия. История без фальсификации. Тб., 2009.
22. Статус автономных регионов Абхазии и Юго-Осетии в составе Грузии (1917-1988). Автор Тамаз Диасамидзе. Тб., 2004.
23. Леван Рчеулишвили, Купольная архитектура VIII - X веков в Абхазии, Тбилиси, 1988.
24. Леван Тоидзе. К вопросу о политическом статусе Абхазии. 1921-1931гг. Тб., 1996.
25. Роланд Топчишвили. Кавказоведческие исследования. Тб., 2011.
26. Георгий Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство: исследование по истории грузинского средневекового искусства. Тбилиси, 1959.
27. Георгий Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство с VIII по XVIII, в. Тбилиси, 1957.
28. Лео Шервашидзе, Средневековая монументальная живопись в Абхазии, Тб.1980.
29. Бежан Хорава. Мухаджирство абхазов 1867 года. Тб. 2013
30. Л. Г. Хрушкова, Скульптура раннесредневековой Абха-зии V-X вв, Тб.1980.
31. Lia Akhaladze, Inscriptions of the Kings of Egris-Abkhazeti, Informational –analytical journal “Abkhazeti” I.Tbilisi, 2004. с. 61-64.

32. Assays from the History of Georgia. Abkhazia from ancient tomes till the present days. Chief editor Jemal Gamakharia. Tbilisi, 2011.
33. Henisch Georg. Epitome geographiae veteris et nouae. Et. Pomponius Mela de situ orbis. Augustae Vindelicorum excudebat Michael Manger, 1577.
34. Gankrelidze T. Aus der geschichte der stammesnamen der alten Kolchis: Zu den historisch-etymologischen beziehungen der ethnonyme "apxaz/abazg" und "abaza/apswa". Georgica, Zeitschrift für kultur, sprache und geschichte Georgiens und Kaukasiens, N 15, 1992, 82-89.
35. Causes of War Prospects for Peace. Tbilisi, 2009.
36. Regional Conflicts in Georgia – the Autonomous Oblast of South Osetia, the Autonomous Republic of Abkhazia (1989-2002). The Collecton of political-legal Acts. Author Tamaz Diasamidze. Tbilisi, 2003.

Abcházové a Abcházie

1. О.М. Джапаридзе. Западнотрудинская культура, об. Очерки истории Грузии, , т.б., 1989
2. Г.М. Меликишвили. К. вопросу об этнической принадлежности населения древней Грузии т.б., 1989
3. Т.В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. Индоевропейский язык и индоевропейцы, II, тб, 1984
4. პავლე ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ., 1954
5. მერი ინაძე, ანტიკური ხანის შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროს მოსახლეობის ეთნიკური შედგენილობის საკითხისათვის, სსსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების «მოამბე», №2, 1960
6. Г.А. Меликишвили, Колхида в VI- IV вв. до и.э. Очерки, I, Тбилиси, 1989
7. დ. მუსხელიშვილი, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, I, თბილისი, 1977.
8. Ш. Нал-Ипа, Апхазы, Сухуми, 1960
9. З. В. Анчабадзе, Очерк этнической истории абхазского народа, Сухуми, 1976
10. Г. А. Меликишвили, Население юго-восточного Причерноморья в VIII – I вв. до и э. Очерки истории Грузии, I
11. ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა ნათელი კეკელაძისა, თბილისი, 1961
12. პლინუსი, ბუნების ისტორია, VI, 12, SC
13. И.Г. Антелава. Очерки истории Абхазии XVII – XVIII вв., Сухуми, 1951
14. ქართლის ცხოვრება, I, თბილისი, 1955
15. ს. ჯანაშია, ფეოდალური რევილუცია საქართველოში. // მისივე შრომები, I. თბილისი, 1949
16. С. Н. Джанашиа, Абхазия в составе Колхидского царства и Лазики. Образование «Абхазского царства» // საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე (ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია), №2, 1991
17. З. В. Анчабадзе, Очерк этнической истории абхазского народа. Сухуми, 1976
18. თეოფანე ჟამთაღმწერელი, გეორგიკა, IV, I, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ბერძნული ტექსტი, ქართული თარგმანი და კომენტარები ს. ყაუხჩიშვილის, თბ., 1941
19. მ. ლორთქიფანიძე, ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება, თბ., 1963
20. პროკოპი კესარიელი, გეორგიკა, II, თბ., 1936
21. იოანე სპანისძე, აზო თბილელის მარტვილობა მქლძ, I, თბ., 1964

22. მატიანე ქართლისა, ქართლის ცხოვრება, I
23. ჯუანშერი, ქართლის ცხოვრება, I
24. ივანეს დრასხანაკერტი, სომხეთის ისტორია, სომხური ტექსტი, ქართული თარგმანი და კომენტარები ე. ცაგარეიშვილისა, თბ., 1965
25. ვახუშტი, ქართლის ცხოვრება, IV, თბ., 1973
26. საკითხი განხილვა წყაროებისა და ლიტერატურის მითითებით იხ.
მ. ლორთქიფანიძე, ეგრის-აფხაზეთი, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, II, თბ., 1973
27. М.Г. Абдушлишвили. Антропология древнего и современного населения Грузии, Тб., 1964
28. ნიკო ბერძენიშვილი, სავაზირო ფეოდალურ საქართველოში საქართველოს ისტორიის საკითხები, III, თბ., 1965
29. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I
30. ეპისკოპოსი ანანია ჯავარიძე, ჟამთააღმწერლობა ჭემმარტის მეტყველება არს, იხ. გაზ. «სახალხო განათლება», 1990 წ. 17 მაისი, № 20
31. გიორგი მერჯულე, გრიგოლ ხანციტელის ცხოვრება, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, თბ., 1964
32. ს. ჯანაშია, აფხაზთა სამეფოს ისტორიიდან, შრომები, II, თბ., 1952
33. X. C. Бражба. Из истории письменности в Абхазии, თბ., 1967
34. Вахтанг Беридзе, Место памятников Тао-Кларджети в истории грузинской архитектуры, Тб., 1981
35. М.Д. Лордкипанидзе. Абхазское царство, Очерки истории Грузии, т. II, тб., 1988
36. З.В. Анчабадзе, Из истории средневековой Абхазии (VI-XVIII вв.) Сухуми, 1959
37. Абхазия и абхазцы средневековых грузинских повествовательных источников. Груз. тексты на русский язык перевел, предисловием и примечаниями снабдил Г.А. Амичба, т.б., 1988
38. გეორგიკა 5, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, თბ., 1968
39. Г.Г.Пайчадзе. Название Грузии в русских письменных источниках, Тб., 1989
40. И.Г. Антелава. Социально-экономические отношения в Абхазии в XVI – XVII
41. ნიკო ბერძენიშვილი, აფხაზეთის შესახებ, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. III, თბ., 1965
42. ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, შეკრებილი თ. ჟორდანიას მიერ, II თბ., 1897
43. არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, ლ. ასათიანის რედაქც., თბ., 1938
44. ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ), ფრანგულიდან თარგმნა გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა, თბ., 1975
45. ელდარ მამისთვალაშვილი, საქართველოს შავი ზღისპირეთის ისტორიიდან, გაზ. სახალხო განათლება, 1989
46. ევლია ჩელები, «მოგზაურობის წიგნი», თურქულიდან თარგმნა, კომენტარები და გამოკვლევა დაურთო გიორგი ფუტურაძემ, ნაკვეთი 1, თბ., 1971
47. Ш. Инал-Ипа. абхазы, Сухуми, 1960
48. აირგის სიმღერა, აფხაზური ხალხური პოეზია, თარგმანი გ. ნიშნიანისა, თბ., 1984; იხ. ნომადი ბართაია, «აირგ შენ მხოლოდ ზღისპირეთს მარცვავ», გაზ. «სახალხო განათლება», 1989 წ. 10 ოქტომბერი, №46
49. П.К. Услар, Этнография Кавказа, Абхазский язык. Тифлис, 1882
50. А.Н. Дьячков-Тарасов. Бзыбская Абхазия, Известия Кавказского отдела Императорского Русского географического общества, XVIII, Тифлис, 1905

51. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა, ძვ. ქართული აგიოგრაფიული ლიტ-ის ძეგლები, წიგ. II, თბ., 1967
52. ეპისკოპოსი ანანია (ჯავახიძე), ჟურნ. ჯვარი ვაზისა, თბ., 1989 წ. №4
53. ანზორ თოთაძე, რადა ხნავთ, ანურად სთესავთ თქვენ ჩემსა სათამბაქოსა, გაზ. «სახალხო განათლება», 1990 წ. 14 ივნისი
54. სოლომონ ლევიშვილი, პასუხად ისტორიკოს ს. ლაკობას გაზ. «სახალხო განათლება», 1990 წ. 14 ივნისი
55. Н. Лакоба. Статьи и речи, Сухуми, 1987
56. Революционные комитеты Абхазии в борьбе за установление и упрочение Советской власти. Сборник документов и материалов. Сухуми, 1961
- Императорского Русского географического общества, XVIII, Тифлис, 1905
57. А. П. Берже «Еще раз об Абхазии» // Газ. «Кавказ» 1880, № 81, 82, 83.
58. თამაზ გამყრელიძე, ძველი კოლხეთის სატომო სახელთა ისტორიიდან: (აფხაზ.. “აბაზგ-დააბაზა” აფსუაეთნონიმათა ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ერთიერთობისათვის), საქ. საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახ. ქართ. უნ-ტი. - თბ., 2009
59. Д. Гулия. История Абхазии. Т. I. Тифлис, 1925
60. Gamkrelidze, T.: Aus der Geschichte der Stammensnamen der alten Kolchis Zu d. histor.-etymolog. Beziehungen der Ethnonyme apxaz „/abazg“ und abaza „/apswa“. Geologica, Zeitschrift für Kultur, sprache und Geschichte Georgiens und Kaukasiens, № 15, 1992.
61. Саломэ Бахия-Окруашиვილი Этнологическая интерпретация историко-культурных особенностей Абхазии”, Тб., 2009.
62. Бакрадзе Д.И. Очерк Мингрелии, Самурзакании и Абхазии. «Кавказ» 1866 № 82, 83.
63. Абхазия , «Кавказ» , 1886 № 20
64. Гамахария Дж., Гогия Б. Абхазия- историческая область Грузии. Историография, документы и материалы, комментарии. С древнейших времен до 30-х годов XX века. Редактор- доктор истор. наук, профессор, академик Национальной академии Грузии Т. Мибчуани. Тбилиси. Агдгама. 1997
65. Гамкრелиძე Т. В. К проблеме историко-этимологического осмысления этнонимии древней Колхиды: К истории термина “апхаз” - “абазг” // В Я. 1991
66. А. Н. Дьячков-Тарасов. Абхазети . (Историко-этнографический очерк) Тифлис 1902.
67. Куфтин Б. А., Материалы к археологии Колхиды, т. 1-2, Тб., 1949-1950
68. Кацია А., Илоры (памятник XI века). 1963
69. Жордания Ф. Д. Абхазские католиконы. Ставрополь, 1893
70. Торнау Ф.Ф. Воспоминания кавказского офицера. М. 1864.
71. Цулая Г.В. “Обезы” по русским источникам. - Советская этнография, 1975, № 2
72. Цулая Г. В. Абхазия и абхазы в контексте истории Грузии : (Домонг. период): Крат. очерки. — М.: ИЭИА, 1995
73. Ломоური Нодარ. Абхазия в античную и раннесредневековую эпохи. Тбилиси. Музей искусств Грузии. 1997.
75. Lordkipanidze M. Otkhmezuri G. Abchazias status as part of Georgia, The Caucasus & Globalization, Journal of Socoal, Political and Economic Studies, Volume 4, № 1-2, 2010
76. Л. М. Тоидзе, К вопросу о политическом статусе Абхазии (страницы истории), 1921 - 1931 гг., Тб., 1996
77. Жоржолани Г., Лекишвили С, Тоидзе Л., Хоштария-Броссе Э. Исторические и политико-правовые аспекты конфликта в Абхазии. Тбилиси: Мецниереба 1995.

Abcházie v dějinách gruzínského státu

*Džemal Gamacharia
Mariam Lordkipanidze
Lia Achaladze*

Z ruského překladu přeložil Tomáš Daněk. Redigoval Sergo Matkava.
Graficky upravilo a vydalo Nakladatelství M E Z E R A v Praze roku 2014.

ISBN 978-80-87148-36-5

